

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ГЕТМАЧЕНКО ДІАНА РОМАНІВНА

Допускається до захисту:
в. о. завідувача кафедри
англійської філології
к.філон.н., доцент кафедри
.....Залужна О. О.
(підпис)
« ____ » _____ 20 ____ р.

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СЛОВОТВІРНИХ ГНІЗД І
ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З КОМПОНЕНТОМ РУХУ: *ХОДИТИ, ЙТИ* В
УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ, *TO GO, TO WALK* В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ ТА *ZU*
GEHEN, ZU SPAZIEREN В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація 035.041 Германські мови і літератури (переклад включно),
перша – англійська

Освітня програма Англійська та друга іноземна мови та літератури
(переклад включно)

Магістерська робота

Науковий керівник:
Ситенко О. О., к.філон.н.,
доцент кафедри англійської філології

Оцінка: ____ / ____ / ____
(бали/за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця 2020

АНОТАЦІЯ

Гетмаченко Д.Р. Порівняльна характеристика словотвірних гнізд і фразеологічних одиниць з компонентом руху: *ходити, йти* в українській мові, *to go, to walk* в англійській мові та *zu gehen, zu spazieren* в німецькій мові. Спеціальність 035 «Філологія». Спеціалізація 035.041 «Германські мови і літератури (переклад включно), перша англійська». Освітня програма «Англійська мова і переклад». Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2020. – 106 с.

Магістерську роботу присвячено вивченню структурно-семантичних особливостей словотвірних гнізд та фразеологічних одиниць (далі – ФО) дієслів *ходити, йти* в українській, *to go, to walk* в англійській та *zu gehen, zu spazieren* в німецькій мовах.

Матеріалом для дослідження слугувала лексична картотека похідних слів спільнокореневих до дієслова *ходити* (українська мова), *to go, to walk* (англійська мова), *zu gehen, zu spazieren* (німецька мова) яка нараховує 830 лексичних одиниць, зокрема 530 лексем української, 145 англійської та 155 німецької мов; та 390 фразеологічних зворотів з компонентом руху *ходити, йти, to go* та *zu gehen* – 127 зворотів українською, 145 англійською та 118 зворотів німецькою мовами.

Аналіз досліджуваних одиниць показав, що за кількісним складом деривати української мови переважають над кількістю дериватів в англійській та німецькій мовах – 530 (63,9%), 145 (17,4%) і 155 (18,7%) відповідно. Така різниця спричинена насамперед більшою різноманітністю словотвірних способів утворення дериватів в українській мові.

Іменники складають найбільшу групу серед інших частин мови одночасно в українській та англійській – майже половину: укр. – 47,2 %, англ. – 46,9%, на відміну від німецької, де найбільшою групою є дієслова – 94 (або 60,6%). Це єдина спільна характеристика в кількісному аспекті для української та англійської мов. Класифікуючи словотвірні значення похідних кожної частини

мови, найбільшою різноманітністю виділяються дієслова – всього 142 словотвірних значення.

Фразеологізми трьох мов було прокласифіковано на фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності та фразеологічні сполуки. Було з'ясовано, що в українській мові із вершинами *ходити* та *іти* переважають фразеологічні єдності, тобто семантично неподільні фразеологізми, цілісні значення яких вмотивовані значенням компонентів. В англійській мові найбільше зафіксовано фразеологічних зрощень, які є абсолютно неподільними і мають переносне значення, та фразеологічні сполучення, до складу яких входять слова з вільним і фразеологічно зв'язаним прямим значенням. Під час аналізу ФО німецької мови було виявлено, що вони організовуються усіма трьома видами класифікації.

За іншою класифікацією, яка заснована на відповідності синтаксичних функцій ФО і частин мови, було з'ясовано, що спостерігається найбільша кількість дієслівних ФО в усіх трьох мовах. Причиною такого результату є те, що у роботі аналізуються саме дієслова та їхні похідні.

Ключові слова: словотвірне гніздо, словотвірне значення, дериват, спільнокореневі слова, фразеологічна одиниця, фразеологізм, похідний.

SUMMARY

Hetmachenko D. R. Comparative characteristics of word-formation nests and phraseological units with a movement component: *xodumu*, *imu* in Ukrainian, *to go*, *to walk* in English and *zu gehen*, *zu spazieren* in German. Specialty 035 “Philology”. Specialization 035.041 “Germanic Languages and Literatures (including translation), first English”. Educational program “English Language and Translation”. Vasil’ Stus Donetsk National University, 2020. – 106 p.

The Master's research paper is devoted to the study of the structural and semantic features of word-formation nests and phraseological units (hereinafter – PU) of the verbs *xodumu*, *imu* in Ukrainian, *to go*, *to walk* in English and *zu gehen*, *zu spazieren* in German.

The material for the research was a set of derivative words from the verbs *xodumu* (Ukrainian), *to go*, *to walk* (English), *zu gehen*, *zu spazieren* (German), which consists of 830 lexical units, including 530 Ukrainian lexemes, 145 English and 155 German; and 390 phraseologisms with the movement component *xodumu*, *to go*, *to walk* and *zu gehen* - 127 Ukrainian units, 145 English units and 118 German units.

The analysis of the studied units showed that, in terms of quantitative composition, the derivatives of the Ukrainian language prevail over the number of derivatives in the English and German languages – 530 (63.9%), 145 (17.4%) and 155 (18.7%), respectively. This difference is caused primarily by a wide variety of word-formation methods of forming derivatives in the Ukrainian language.

Nouns make up the largest group among other parts of speech simultaneously in Ukrainian and English – almost a half: Ukrainian – 47.2%, English – 46.9%, in contrast to German, where the largest group are verbs. – 94 (or 60.6%). This is the only common feature in a quantitative aspect for the Ukrainian and English languages. When classifying the word-formative meanings of the derivatives of each part of speech, the verbs are distinguished by the greatest variety – a total of 142 word-formative meanings.

The phraseological units of the three languages were classified into phraseological fusions, phraseological unities and phraseological combinations. It was found that in the Ukrainian language with the components of *xodumu* and *imu*, phraseological unities – semantically indivisible phraseological units, the integral meaning of which is motivated by the meaning of the components, – prevail. In the English language, there are more phraseological fusions, which are absolutely indivisible and have a figurative meaning, and phraseological combinations, which consist of words with free and phraseologically related direct meaning. When analyzing the PU of the German language, it was found that they are organized by all three types of classification.

According to another classification, based on the correspondence of the syntactic functions of PU and parts of speech, it was found that there is the largest number of verbal PU in all three languages. The reason for this result is that verbs and their derivatives are analyzed in the work.

Key words: word-formative nest, word-formative meaning, derivative, root words, phraseological unit, phraseologisms.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ ТА УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	8
ВСТУП.....	9
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ СЛОВОТВІРНИХ ГНІЗД І ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ.....	15
1.1 Теоретичні засади дослідження словотвірних гнізд.....	15
1.1.1 Поняття про словотвірне гніздо.....	15
1.1.2 Словотвірне гніздо в системі комплексних словотвірних одиниць....	21
1.2 Теоретичні засади дослідження фразеологізмів.....	23
1.2.1 Фразеологічні одиниці як стійкі сполучення слів.....	23
1.2.2 Класифікації фразеологічних одиниць.....	28
Висновки до розділу 1	33
РОЗДІЛ 2 ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ СЛОВОТВІРНИХ ГНІЗД З КОМПОНЕНТОМ НА ПОЗНАЧЕННЯ РУХУ <i>ХОДИТИ, ІТИ</i> В УКРАЇНСЬКІЙ, <i>TO GO, TO WALK</i> В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА <i>ZU GEHEN, ZU SPAZIEREN</i> В НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ.....	36
2.1 Зіставний аналіз словотвірних значень похідних у складі словотвірного гнізда дієслова <i>ходити</i> в українській, <i>to go, to walk</i> в англійській та <i>zu gehen, zu spazieren</i> в німецькій мовах.....	37
2.1.1 Словотвірні значення іменників та способи і засоби їхнього вираження.....	37
2.1.2 Словотвірні значення прикметників і дієприкметників та способи і засоби їхнього вираження.....	53
2.1.3 Словотвірні значення дієслів та способи і засоби їхнього вираження.....	60
2.1.4 Словотвірні значення прислівників та способи і засоби їхнього вираження.....	65
Висновки до розділу 2.....	67
РОЗДІЛ 3 ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З КОМПОНЕНТОМ НА ПОЗНАЧЕННЯ РУХУ <i>ХОДИТИ, ІТИ</i> В	

УКРАЇНСЬКІЙ, <i>TO GO, TO WALK</i> В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА <i>ZU GEHEN</i>, В НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ.....	69
Висновки до розділу 3.....	79
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	85
СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ.....	92
ДОДАТКИ.....	95

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ ТА УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

СГ	словотвірне гніздо
ЛСГ	лексико-семантична група
СЛ	словотвірний ланцюжок
СП	словотвірна парадигма
СЗ	словотвірне значення
ФО	фразеологічна одиниця

ВСТУП

Останнім часом найбільша увага дослідників в області словотвору сконцентрована на дослідженні поняття словотвірного гнізда (далі – СГ) з позицій основоцентричного підходу, який був запропонований мовознавцем І. І. Коваликом[35].

Термін СГ трактується як найбільш загальна основоцентрична комплексна системоутворювальна модель, яку досліджували на матеріалі української (І. І. Ковалик, Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, О. В. Дияк, М. П. Лесюк); російської (О. С. Кубрякова, О. А. Земська, О. М. Тихонов); англійської (С. М. Єнікєєва, G. Halkiel, L. Bauer, G. Malkiel) та польської – (Т. Вогельгесанг, Х. Ядацька). Окремою проблемою виявлення системності СГ є аналіз у порівняльному аспекті, спроби якого вже розпочалися (М. П. Білоус, Т. І. Величко, В. В. Лопатін, Є. С. Отін, Н. О. Павленко), але ця проблема ще далека від її вирішення. В даний час існує лише декілька робіт, присвячених порівнянню СГ із залученням російської та англійської мов (І. В. Альтман, П. А. Соболева); російської і татарської (А. А. Амінова, В. Г. Фатхутдінова); російської, англійської і кабардинської (М. З. Кушхабієва і Є. М. Меднікова), української, російської, польської та англійської (Н. О. Ярошенко) тощо.

Оволодівши мовою, людина засвоює словесну форму мовленнєвої діяльності, манери мовлення, вчиться відтворювати свої переживання, почуття, вчинки, приєднується до національної ментальності. Фразеологія як частина мови чітко демонструє оригінальність мови, її своєрідний колорит, порядок народного мислення, а особливо образний. Ці вирази – це мовне багатство, яке показує етнокультурне обличчя нації. Поглиблене вивчення складу конкретних мов показало, що фраземіка – це система, тобто сукупність взаємозалежних елементів, що утворюють єдність.

Проблема подання нелінгвістичної реальності у фразеологізмах, зокрема елементах матеріальної та духовної культури, є особливо актуальною сьогодні, оскільки семасіологія приділяє пильну увагу культурній обумовленості змістовної сторони мовних одиниць, їх історичній, соціальній та етнічній

кореляції з нормами певної національної культури, що є неможливим поза історичним та культурним контекстом. Мова є одним із головних способів збереження культури. Дане дослідження присвячене фразеологічним одиницям з компонентом на позначення руху.

Дієслова руху неодноразово були предметом дослідження у працях вітчизняних і зарубіжних мовознавців: по-перше, це онтологічно значущий шар лексичного складу мови (D. Viehweger); по-друге, вони характеризуються як високоорганізована система (М. П. Кочерган); по-третє, з рухом прямо таки пов'язаний розвиток суспільства, еволюція мови і саме життя людини.

СГ дієслів та фразеологічні одиниці (далі – ФО) на позначення переміщення (словотвірні значення й форманти) привертали до себе увагу багатьох лінгвістів, адже вони є важливими для комунікації, вони часто використовуються у мовленні та мають велике значення в загальній системі активної семантики, тому, що дієслова руху виражають життєво важливі поняття, які існували протягом усієї історії суспільства і фіксувались у цих дієсловах.

Вивчення механізмів формально-семантичної організації СГ та ФО, виявлення лінгвістичних і позалінгвістичних факторів, що впливають на їхнє моделювання в різних мовах, – все це тільки починає розроблятися, а тому обраний контрастивний підхід до зіставлення СГ та ФО в українській та англійській мовах є на часі.

Актуальність роботи зумовлюється недостатньою вивченістю в сучасній українській, англійській та німецькій мовах лексико-семантичної групи (далі – ЛСГ) із загальним значенням руху, зокрема СГ та ФО з вершинними дієсловами *ходити*, *іти* в українській, *to go*, *to walk* в англійській та *zu gehen*, *zu spazieren* в німецькій мовах, які активно вживаються носіями трьох мовних груп.

Мета дослідження – з'ясувати структурно-семантичні особливості СГ та ФО дієслів *ходити*, *іти* в українській, *to go*, *to walk* в англійській та *zu gehen*, *zu spazieren* в німецькій мовах.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- сформулювати теоретичні положення магістерської роботи, пов'язані з вивченням СГ у дериватології та загалом;
- скласифікувати похідні деривати за частиномовною належністю на дієслова, іменники, прикметники та прислівники;
- розробити класифікацію словотвірних значень (далі – СЗ) для кожної частини мови;
- зіставити структуру СГ, прохарактеризувати спільні й відмінні ознаки словотвірних значень;
- сформулювати теоретичні положення, пов'язані із вивченням фразеологізмів;
- скласифікувати ФО на фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності та фразеологічні сполучення;
- скласифікувати ФО за частиномовною належністю на іменні, дієслівні, прислівникові, та вигуківі;
- зіставити структуру ФО, прохарактеризувати відмінні ознаки трьох мов.

Об'єктом дослідження стали дієслова руху *ходити*, *іти* в українській, *to go*, *to walk* в англійській та *zu gehen*, *zu spazieren* в німецькій мовах, які належать до одиниць мовлення, які найчастіше вживаються як в основному словниковому складі української, англійської та німецької мов, так і в активному словниковому запасі інших мов, що пояснюється їхньою високою комунікативною значущістю й значущістю у щоденному житті суспільства, адже вони вирізняються стилістичною нейтральністю, високим ступенем абстрактності, дериваційною активністю й здатністю вступати у словотворчі взаємовідношення із словами різних груп.

Предмет вивчення – структурно-семантичні особливості СГ та ФО з вершинами *ходити*, *іти* в українській, *to go*, *to walk* в англійській та *zu gehen*, *zu spazieren* в німецькій мовах у зіставному аспекті.

Методи дослідження. За принципом основоцентричного підходу до аналізу об'єкта дослідження, який передбачає об'єднання спільнокореневих похідних, що належать до одного СГ з можливістю комплексно показати особливості функціонування кожної нової одиниці, у роботі було розроблено *комплексну методику*, яка включала такі методи і методики аналізу.

Основним методом дослідження був *зіставно-типологічний*, що передбачав виконання процедури зіставлення СГ та ФО у трьох мовах.

Зіставна інтерпретація спиралася, передусім, на *описовий метод*, за допомогою якого в роботі здійснено синхронний аналіз структурно-семантичних параметрів віддієслівних похідних СГ та ФО.

Допоміжною процедурою при цьому також став *словотвірний аналіз*, який було проведено з урахуванням лексичного значення вихідного слова в українській, англійській та німецькій мовах.

Зіставний аналіз застосовано на всіх етапах дослідження, мета якого у цій роботі – виявити схожі та відмінні риси у словотвірних системах української, англійської та німецької мов, зокрема в організації СГ та ФО.

Також у роботі було використано *статистичний метод*, який дозволяє за допомогою статистичної обробки кількісного матеріалу, зібраного в результаті дослідження, всебічно проаналізувати його і встановити певні закономірності.

Матеріалом для дослідження слугувала лексична картотека похідних слів спільнокореневих до дієслова *ходити* (українська мова), *to go, to walk* (англійська мова), *zu gehen, zu spazieren* (німецька мова) яка нараховує 830 лексичних одиниць, зокрема 530 лексем української, 145 англійської та 155 німецької мов; та 390 фразеологічних зворотів з компонентом руху *ходити, іти, to go* та *zu gehen* – 127 зворотів українською, 145 англійською та 118 зворотів німецькою мовами.

Джерельною базою дослідження стали авторитетні академічні словники зіставляваних мов. Вихідною базою при укладанні СГ української мови слугували словники Є. А. Карпіловської [86] та Академічний тлумачний словник української мови в 11 т. [85], при аналізі ФО – фразеологічні словники

української мови під ред. В. О. Винника та Л. С. Паламарчук [92], [93]. Джерелом фактичного матеріалу англійської мови передусім слугували такі словники, як «Cambridge Advanced Learner's Dictionary» [96], «Webster's New Collegiate Dictionary» [98], «The Oxford Illustrated English Dictionary» [97], «The Free Dictionary by Farlex» [100], а також «Толковый словарь русских глаголов: Идеографическое описание. Английские эквиваленты. Синонимы. Антонимы» [91], «Английские фразовые глаголы: Англо-русский словарь» [82]. Джерельною базою дослідження слугував онлайн-словник «Duden» [97] та онлайн джерело «Redensarten-Index» [99].

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження викладено в доповіді на 2 міжвузівських наукових студентських конференціях «Зіставне вивчення германських, романських і слов'янських мов і літератур» (2019 р., 2020 р. ДонНУ, Вінниця).

Публікації. Основні положення роботи викладено в 4 публікаціях: 2 статті у збірнику «Вісник СНТ ДонНУ імені Василя Стуса» (2019 р., 2020 р.) та 2 матеріалах доповідей на наукових конференціях.

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного, висновків, списку використаної літератури, списку лексикографічних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи складає 106 сторінок.

У *Вступі* обґрунтовано актуальність дослідження, висвітлено мету і завдання роботи, окреслено емпіричний матеріал, об'єкт, предмет та методи дослідження, описано структуру магістерської роботи.

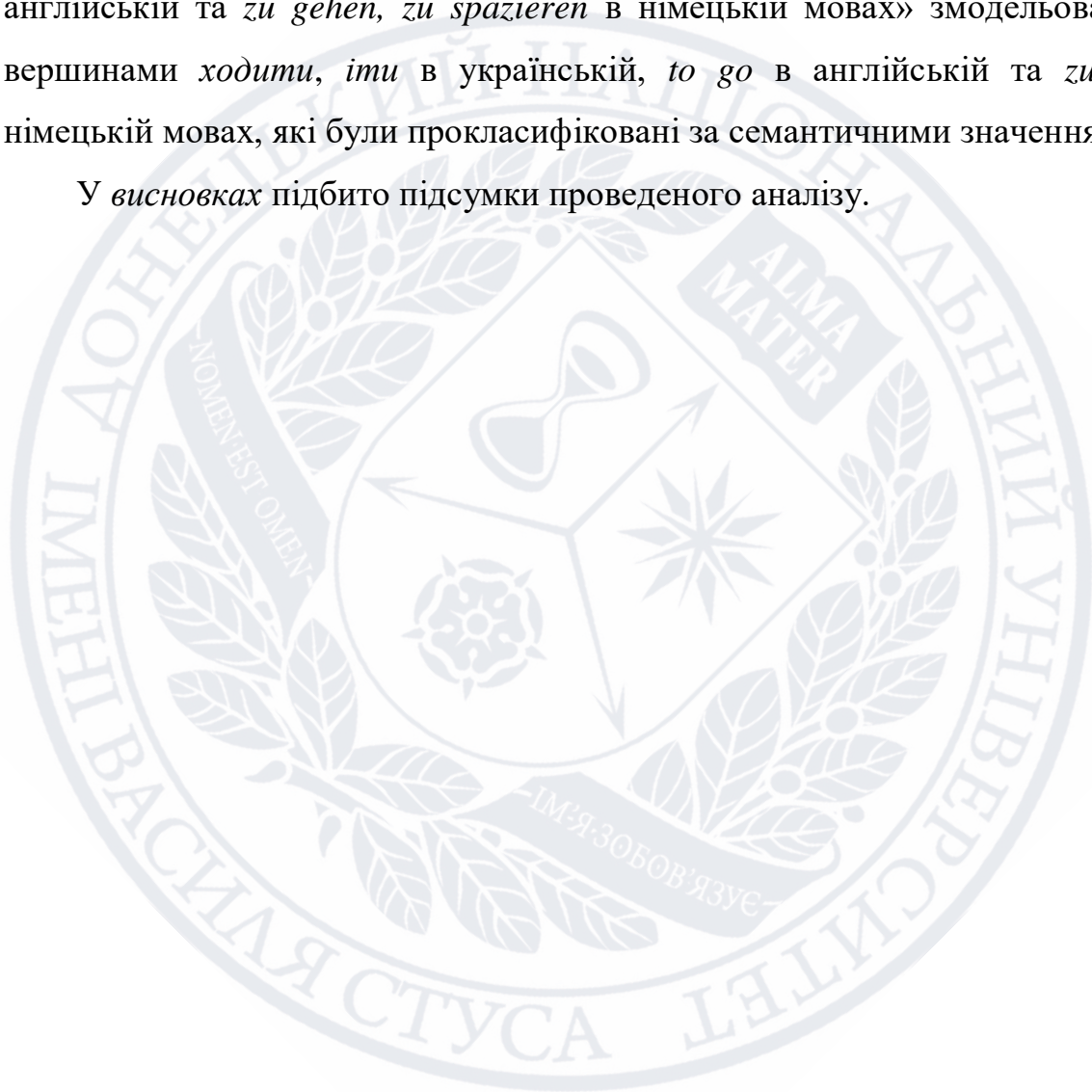
Перший розділ «Теоретико-методологічні положення проблеми дослідження словотвірних гнізд та фразеологізмів» присвячено формулюванню теоретичних положень роботи, пов'язаних із вивченням фразеологізмів та словотвірного складу мови на базі основоцентричного підходу крізь призму зв'язків і відношень між одиницями СГ.

У *другому розділі* «Зіставний аналіз словотвірних гнізд з компонентом на позначення руху *ходити*, *йти* в українській, *to go*, *to walk* в англійській та *zu*

gehen, zu spazieren в німецькій мовах» змодельовано СГ з вершиною *ходити, іти* в українській, *to go, to walk* в англійській та *zu gehen, zu spazieren* в німецькій мовах, похідні яких було прокласифіковано за словотвірними значеннями.

У третьому розділі «Зіставний аналіз фразеологічних одиниць з компонентом на позначення руху *ходити, іти* в українській, *to go, to walk* в англійській та *zu gehen, zu spazieren* в німецькій мовах» змодельовано ФО з вершинами *ходити, іти* в українській, *to go* в англійській та *zu gehen* в німецькій мовах, які були прокласифіковані за семантичними значеннями.

У висновках підбито підсумки проведеного аналізу.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ СЛОВОТВІРНИХ ГНІЗД І ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

1.1 Теоретичні засади дослідження словотвірних гнізд

1.1.1 Поняття про словотвірне гніздо

СГ, як комплексна словотвірна одиниця, формується завдяки наявності двох однокореневих слів, коли одне є твірним, а друге похідним, утворене від твірного шляхом використання необхідної словотвірної операції, тобто словотвірної пари, як на синтагматичному, так і на парадигматичному рівнях. СГ утворюються завдяки здатності певного кореня, а саме твірної основи, утворювати більшу, ніж одна одиниця, кількість дериватів [45, с. 60].

Багато праць присвячено дослідженню СГ (на базі української мови – Є. А. Карпіловська, П. С. Вовк; російської – О. М. Тихонов, І. О. Ширшов, М. Ю. Казак; польської – Х. Ядацька, Т. Вогельгесанг; болгарської – Й. Пенчев; англійської – Ю. А. Авдєєва, С. М. Єнікєєва, L. Bauer, G. Malkiel, G. Halkiel).

М. В. Крушевський, польський мовознавець XIX століття, коли говорив про словотвір, був правий, адже використав такий термін як «маса систем», тому що похідні слова утворюють так звані розгалужені системи, які називаються СГ та рядами [28, с. 332]. Гнізда та ряди можна вважати базовими одиницями словотвору.

На сьогоднішній день є дуже актуальною проблема дослідження словотвірного складу мови завдяки СГ. На думку лінгвістів, такий спосіб має поодинокі характерні риси словотвірних систем, які є притаманними мовам будь-якого складу, чи то синтетичного, чи аналітичного. Способи творення нових слів простежуються завдяки дослідженню СГ.

У мовознавстві існує досить багато визначень СГ. Одне із них було запропоноване фундатором теорії СГ О. М. Тихоновим [69, с. 119]. Він називає словотвірне гніздо «упорядкованою відносинами похідності сукупність слів, що характеризується спільністю кореня» [69, с. 119]. Цим самим мовознавець

визнає спільний корінь основним мірилом об'єднання всіх слів у певну систему. І. В. Арнольд, російський лінгвіст, дала таке визначення СГ: «...гніздо слів, об'єднаних на основі зв'язків, що існують між словами в англійській мові на певному етапі його розвитку, до якого входять слова з ясною живою внутрішньою формою» [4, с. 256].

Український мовознавець, Н. Ф. Клименко називає «СГ» – «гніздом слів», і вважає, що – група слів, які упорядковані зв'язками похідності та є об'єднаними однаковим коренем. [34, с. 467]. Інший український мовознавець, М. П. Лесюк вважає, що СГ є сукупністю слів, об'єднана спільністю кореня і живими послідовними словотвірними зв'язками [49, с. 213]. М. П. Кочерган розглядає СГ як «групу словотвірних ланцюжків, яка має одне вихідне слово [39, с. 144]. О. О. Селіванова визначає СГ іншим чином. Вона вважає, що: «СГ – це сукупність усіх словотвірних ланцюжків похідності однокоренових слів, вершиною якої є непохідна основа» [63, с. 565]. На думку О. В. Дияк, СГ – це «комплексна цілісна система, що є наслідком впорядкування взаємозв'язків та відношень між спільнокореновими словами» [27, с. 5]. Необхідно взяти до уваги думку В. О. Горпинича, що «в гнізді одночасно виявляються всі словотвірні зв'язки спільнокоренових слів, тобто визначається словотвірна структура слова, його дериваційні можливості, місце і роль його у словотвірному механізмі мови» [22].

Г. В. Алікаєва приділяла велику увагу вивченню гнізд. Вона враховує дві характеристики: семантичну та структурну й описує гнізда як «кінцеві множини однорідних слів, які мають спільні семантичні ознаки і є твірними стосовно одне одного із синхронної точки зору» [3, с. 4].

На думку Л. В. Щигло «системність СГ ґрунтується на: спільності кореня, похідності (живих словотвірних зв'язках) та наявності слова-вершини (непохідної основи)». Вона наголошує на тому, що межі СГ рухомі: його можна поповнювати новими словами за відносно короткий час, і, навпаки, слова в гнізді часто переміщуються з центру на периферію або взагалі виходять з нього. Так як СГ постійно змінюються, то в них може бути активна лексика,

маловживані слова, застарілі слова. В одному СГ може зустрітися репрезентована стилістично маркована лексика (нейтральні, книжні, розмовні слова), термінологічна й не термінологічна лексика. Лише термінологічні слова можуть складати гніздо, і як результат належати до термінологічної підсистеми мови [75, с. 146–147].

Як наголошує М. П. Лесюк, найчастіше внаслідок семантичної декореляції, втрати смислових зв'язків між словами відбувається вихід певних слів із гнізда, а також відособлення від спільнокореневих слів, саме через це вже неможливо інтерпретувати одне слово через інше у словотвірних парах. Дослідження у рамках СГ дозволяє точно простежувати: «ієрархію зв'язків між членами гнізда; семантичні зв'язки між спільнокореновими словами; способи організації внутрішньої структури похідних слів» [49, с. 213].

Н. Ф. Клименко в синтагматичному плані визначає СГ як сукупність словотвірних ланцюжків (далі – СЛ). СЛ – це ряди однокоренових слів, що об'єднуються такими відношеннями, як словотвірна похідність. Це означає, що кожне подальше слово цього СЛ формально та семантично інтерпретується з попереднього [34, с. 556]. Розрізняють СЛ різноманітної довжини (2–7 складових) та двох видів: а) похідні однієї частини мови та б) похідні різних частин мови. СЛ є однією з основних складових частин гнізда. На думку А. Н. Тихонова: «усі споріднені слова послідовно зв'язані між собою відносинами похідності та вмотивованості» [69, с. 118–120]. Мотивувальна основа – це твірна основа, що здатна утворювати інші основи.

Словотвірна пара слів утворюється мотивувальною та мотивованою основами, в свою чергу словотвірний ланцюжок – це ряд послідовно мотивованих основ [30, с. 108]. Варто наголосити, що словотвірні пари, які розміщуються послідовно, складають словотвірні ланцюжки. СЛ вважаються одночасно і найменшою одиницею словотвору, і найвагомим компонентом СГ. Саме ланцюжки, що мають спільну мотивувальну основу, утворюють СГ.

На основі усіх вищенаведених визначень словотвірного гнізда, можна виділити його основні особливості та ознаки. Вони вказують на його сутність та

організацію: систематичні зв'язки лексем у словотвірному гнізді, одна твірна основа всіх похідних одиниць та актуальні (синхронні) зв'язки між похідними одиницями.

Можна сказати, що вивчення словотвору є неможливим без дослідження СГ та його ознак, адже СГ – це одна складна система, в якій все гармонійно та являє собою єдину складну систему, де все гармонійно та впорядковано [78, с. 565].

Говорячи про вертикальний зріз СГ, то СГ – це єдність словотвірних парадигм (СП). В. В. Грещук розглядає СП як такі ряди дериватів, що об'єднуються ідентичністю твірної основи і є протележними дериваційними формантами [24, с. 12]. На думку О. В. Дияк: словотвірна парадигма – це утворені на одному ступені словотворення похідні, що мають одну і ту саму твірну основу [27, с. 6]. СП формують слова, що посідають найголовніше місце у процесах словотворення, так як вони являються твірними. Кількість парадигм у гнізді прямо пропорційна кількості твірних.

На думку дослідників, кожне гніздо включає ступені похідності – ряди слів, які є розміщеними один за одним, і які утворюються шляхом здійснення послідовних дериваційних актів. На думку О. В. Дияк, ступені похідності відіграють найважливішу роль в глибині СГ. Слово-вершина, що є основним компонентом СГ, адже воно задає його формальні і семантичні параметри, та словотвірні акти є взаємозалежними із ступенем похідності деривата, тому що ступінь похідності деривата прямопропорційна кількості словотвірних актів [27, с. 5].

Можна зробити висновок, що СГ – це чітка система, де кожна складова має своє конкретне місце. Це дає змогу максимально точно проаналізувати перетворення твірної основи, які відбувається з нею під час словотворення. Це означає, що виникає необхідність визначити комплекс словотвірних моделей для кожного СГ. Необхідно дослідити його семантику в обох напрямках розгортання СГ – як лінійному, так і парадигматичному.

Якщо говорити про дослідження СГ у часі, то мовознавцями виділяються синхронія та діяхронія. Синхронія має за мету вивчення СГ у єдиному часовому проміжку, тоді як діяхронія передбачає порівняння різних часових просторів. Беручи до уваги дослідження СГ у часі, такі лінгвісти як О. С. Кубрякова та П. А. Соболева так трактують СГ: це «сукупність однокореневих слів, ієрархічно побудованих відносинами синхронної словотвірної похідності, як безпосередньої, так і опосередкованої» [41, с. 344–391].

А. О. Колесова вважає, що СГ може демонструвати динамічність та синхронічність, що воно є живою розгалуженою системою, яка будь коли може поповнитись новими дериватами [36, с. 219]. Ось чому, СГ варто досліджувати спираючись синхронію та діяхронію, не розділяючи їх, тому що ці два процеси є неподільними.

За наповнюваністю, тобто кількістю похідних в одному СГ, в українській, англійській та німецькій мовах СГ поділяються на елементарні (гніздо, яке складається із словотвірної пари) і багатослівні (гніздо, де є три і більше слів), наприклад: укр. хід – обхід – обхідний; англ. *to go* – *going* – *foregoing*; нім. *zu gehen* – *gehend* – *durchgehend*.

Таким чином, СГ – група слів, які об'єднані спільним коренем і яка керується похідними відношеннями. На основі закріпленої норми та мовної системи, кожне слово в СГ має своє чітке місце. За принципом ієрархії відбувається будова словотвірного гнізда. Цей принцип означає, що одні одиниці підпорядковуються іншим. Також складові СГ взаємозалежні як семантично, так і структурно. СГ є продуктивною величиною мови, так як в його межах існують необхідні лінгвосистемні одиниці, які постають предметом в багатьох словотвірних дослідженнях. Такими одиницями являються твірна основа, словотворчий засіб (афікс), а також різні морфонологічні засоби.

Завдяки вивченню даної теми, а саме словотвірної системи крізь призму зв'язків і відношень між одиницями СГ, так як це являється перспективною науковою діяльністю, можна зробити новий внесок у дослідження української, німецької та англійської мов як багатогранних лінгвосистем.

Незважаючи на довгу історію дослідження СГ, а саме В. С. Виноградовим, Р. О. Винокуром, О. А. Земською, О. С. Кубряковою, В. В. Лопатіним, О. М. Тихоновим, І. С. Улухановим, М. Н. Янценецькою та ін., воно розглядається у різних аспектах, а саме історичних, семантичних та структурних. Прикладом робіт в межах історичних досліджень є Н. О. Ярошенко [77], семантичних – І. В. Арнольд [5], С. П. Гірняк [19], О. В. Дияк [27], та структурних – С. П. Гірняк [19] тощо.

О. О. Селіванова, яка є автором термінологічної енциклопедії «Сучасна лінгвістика», має свою думку щодо основних завдань словотвору. Вона вважає, що це: «моделювання СГ й укладання морфемних і словотвірних словників» [63, с. 564]. СГ досліджуються багатьма лінгвістами, так як вони є найголовнішими системними одиницями в дериватологічній системі мови [71, с. 373].

В українській дериватології СГ досліджується впродовж довгого часу. І. І. Ковалик був одним із перших дослідників цієї теми, який опрацював принципи укладання СГ, визначив основні проблеми вивчення їхнього формально-сислової структури, обґрунтував роль кореня у структуруванні гнізда, розробив оригінальну методику інтерпретації його семантичної структури [35, с. 6]. Він же вивчав семізацію й семемізацію в СГ кореня *зелен-* в українській мові [35, с. 50]. Продовжили цю роботу В. І. Верещака, М. І. Голянич, М. П. Лесюк, Г. Я. Василевич, Н. Я. Тишківська, В. В. Березенко та ін. Загалом же, як вважають В. В. Грещук, М. Ю. Федурко та ін., утвердження гніздового підходу в теорії словотвору відбулося в 70-80 рр. ХХ ст. На цей період припадає визнання основною одиницею словотворення словотвірного гнізда слів.

На думку дослідників, спостерігається активність в плані дослідження СГ в період кінця ХХ – і особливо – початок ХХІ ст. Так, у словотворенні сучасної української мови С. П. Гірняк у своїй дисертації [19] дослідив структурно-семантичні параметри СГ, з вершинами-дієсловами *говорити, казати, мовити* в українській мові ХІХ – ХХ ст. Також було здійснено їхнє вивчення у

порівняльному плані з відповідними дієсловами мовлення у російській мові. О. В. Дияк в дисертації досліджував СГ з вершинами, що називають метали, де схарактеризовано їхню формально-семантичну структуру, виявлено специфіку породжувальної здатності речовинних іменників, які належать до цієї групи [27, с. 251].

В історії дослідження словотвору в англійській мові динамічну синхронію СГ вивчала С. М. Єнікєєва [30, с. 172], віддієслівні гнізда староанглійської мови – Д. А. Бабаджанова, сучасної англійської мови – В. Н. Шевчук, О. В. Дергаусова, О. А. Кузнєцова [43] та ін.

Водночас був проведений порівняльно-типологічний аналіз СГ юридичної термінології в англійській та узбецькій мовах Г. А. Халіловою [73, с. 281]; в той час як в українській і російській мовах О. А. Стишов досліджував нові СГ з ключовими словами сучасної доби СГ з вершинами-абревіатурами та СГ з *онімічним компонентом* [66, с. 161–167; 67, с. 109–114; 68, с. 95–100].

Також, слід відмітити праці, присвячені дослідженню СГ в англіцистиці: «Etymology and the Structure of word families Word» [80, с. 265–275], «Word families» [79, с. 253–279] та «Studies in the reconstruction of Hispano-Latin word families» [81, с. 223].

Отже, вивченню СГ приділяли багато уваги вітчизняні (І. І. Ковалик, М. Ю. Федурко, М. І. Голянич, М. П. Лесюк, Г. Я. Василевич, В. О. Горпинич, С. П. Гірняк, О. В. Дияк та ін.) та зарубіжні (Halkiel G., Bauer L., Malkiel G. та ін.) лінгвісти.

Проблеми виникнення нових СГ із різними вершинами, виявлення обсягу і взаємовпливів у середині гнізд та ін. були й залишаються актуальними в українському і зарубіжному мовознавстві.

1.1.2 Словотвірне гніздо в системі комплексних словотвірних одиниць

На думку дослідників СГ характеризується як організована єдність пов'язаних формальною і смисловою похідністю лексем, системний характер якої ґрунтується на таких магістральних ознаках, як: а) спільність кореня;

б) похідність (наявність живих словотвірних зв'язків); в) наявність слова-вершини (непохідної основи). СГ – система динамічна, адже в її межах простежуються процеси як пересування деяких дериватів, наприклад, на периферію СГ або й узагалі виходу за його межі, так і активного поповнення новими одиницями. Фактор динамічності СГ впливає на активність/пасивність лексем, що до нього входять. Саме ступінь похідності впливає на глибину СГ. Вона залежить від кількості словотвірних актів, які лежать між ним і словом-вершиною, що виступає головним складником СГ, задаючи його формальні і семантичні параметри. Н. Ф. Венжинович зазначає, що «кожне СГ має ступені похідності – послідовно розташовані ряди слів, формування яких відбувається в результаті здійснення кожного наступного дериваційного акту» [14, с. 68]. Отже, системний характер СГ ґрунтується на спільності кореневої морфеми, похідності, наявності слова-вершини, а також послідовному підпорядкуванні одних структурних компонентів іншим з чітко визначеним для кожного з них місцем.

У синтагматичному плані СГ кваліфікується дослідниками як «сукупність словотвірних ланцюжків (СЛ) – рядів спільнокорневих слів, об'єднаних відношеннями словотвірної похідності: кожний наступний член такого ланцюжка формально та семантично виводиться з попереднього». Мовознавці визначають СЛ як лінійну сукупність словотвірних пар, кожний наступний дериват якої з часом перетворюється на вихідне слово (реально або ж потенційно). Такий наступний дериват у СЛ відрізняється від свого твірного тільки одним формантом. Отже, СЛ є складнішою структурною одиницею – комплексом порівняно зі словотвірною парою в ієрархічній організації СГ. Він утворюється шляхом об'єднання словотвірних пар в результаті реалізації послідовної похідності: кожний наступний дериват на один словотвірний акт віддалений від слова-вершини; водночас кожний наступний дериват стає твірним словом для наступного. У процесі такого об'єднання відбувається розгортання СГ на лінійній осі.

Структурно-семантичну залежність одних слів у СГ від інших, як вважає А. Н. Тихонов, добре відображає термін словотвірна парадигма (далі – СП) [69, с. 119]. Усі члени СГ, що виступають у них як твірні (беруть участь у процесах породження нових (похідних) одиниць), можуть формувати свої СП. Кількість СП у СГ прямо пропорційна кількості твірних. Це дає підстави кваліфікувати СГ як сукупність СП. СП піддається внутрішньому структуруванню. Одиницями такого поділу парадигми на складники виступають частиномовні блоки, або зони, – групи дериватів, що належать до різних лексико-граматичних розрядів. Зважаючи на це, у межах СП виділяються відповідні іменникові, прикметникові дієслівні і т. д. зони.

Отже, ґрунтуючись на ієрархічному принципі організації, коли одні структурні компоненти послідовно підпорядковуються іншим, СГ виступає чітко регламентованою системою, де кожний складник має своє, визначене цією системою місце. Дослідження СГ створює можливості для максимально вичерпного аналізу тих перетворень, що відбуваються з певним коренем (твірною основою) в процесі словоутворення. Так виникають передумови для визначення щодо кожного гнізда комплексу використаних словотворчих моделей (тобто з'ясування спектру потенційних похідних). Причому виникає можливість простежити не тільки формальні видозміни твірного компонента усієї системи, а й параметри структурування закладеної в нього семантики в обох (як лінійному, так і парадигматичному) напрямках розгортання словотвірного гнізда.

1.2 Теоретичні засади дослідження фразеологізмів

1.2.1 Фразеологічні одиниці як стійкі сполучення слів

Найбільшою скарбницею та неминущою цінністю будь-якої мови є така наука як фразеологія, адже вона відображає світ почуттів, образів, оцінок того чи іншого народу. Фразеологія тісно пов'язана з культурою мови. Фразеологічна одиниця (далі – ФО) є предметом вивчення цієї науки.

Лінгвісти зазначають, що сьогодні не існує єдиного визначення поняття «фразеологічна одиниця». Різні мовознавці використовують різні терміни (фразеологічна одиниця, фразеологізм, фразема, ідіома, фразеологічний зворот, стійке словосполучення та ін.) аби позначити одне і те ж поняття. Як правило, поняття «фразеологічна одиниця» та «фразеологізм» ототожнюються.

У лінгвістиці відомі понад 20 визначень ФО, але жодне з них не стало загальноприйнятим. Деякі мовознавці справедливо зазначають, що визначення ФО таке ж складне, як і визначення слова. Ця складність полягає насамперед у тому, що і для слова, і для фразеологізму важко встановити спільні риси, які можна було б віднести до кожного з них без винятку.

Поняття «фразеологічна одиниця» було започатковане В. В. Виноградовим і мало використовуватися «...для позначення тих сполук, які не утворюються в процесі мовлення, а відтворюються за традицією». Тому, відтворюваність, як вважає В. В. Виноградов, є основною ознакою фразеологізму [15, с. 116].

Б. О. Ларін [48] під ФО розумів «...такі стійкі словосполуки які характеризуються втратою первісних реалій і появою нового метафоричного значення».

О. М. Бабкін [9] розглядає ФО як «таку одиницю мови, якій властива цілісність, що виникає у результаті послаблення лексичного значення у слів її компонентів».

С. Г. Гаврін [18] вважав, що «ФО – це відтворювана загальноновживана мовна одиниця, цілісна за своїм значенням і складена з двох і більше повнозначних слів». Схожої думки дотримується М. М. Шанський, який визначає ФО як «...відтворювану в готовому вигляді одиницю мови із двох і більше наголошуваних компонентів словотвірного характеру, фіксовану (тобто постійну) за своїм значенням, складом і структурою» [74].

В. П. Жуков фразеологізмом називає «стійку, нарізно оформлену відтворювану одиницю мови, наділену цілісним (або рідше, частково цілісним) значенням і здатну сполучатися з іншими словами» [31, с. 6].

Тому, можна прийти до висновку, що ФО – це окрема, самостійна одиниця мови, яка здатна на вираження своєї семантики, вона може мати смислові та граматичні зв'язки з іншими одиницями мови. Також ФО має граматичні категорії і виконує в реченні відповідну синтаксичну функцію.

ФО мають ряд ознак, і це дозволяє розглядати їх як самостійні одиниці мови, які відрізняються від інших лінгвістичних одиниць, а саме: слова, словосполучення, речення. Проте з реченням ФО має багато спільного: як складне ціле, обидва не конструюються щоразу в процесі мовлення, а відтворюються як готові семантичні одиниці; і ті й інші (у своїй переважній більшості) відзначаються стабільністю свого складу та структури. Такими ознаками [7, с. 6] є:

1) «своєрідне вираження на фразеологічному рівні загальномовних закономірностей, що зумовлюються місцем фразем у системі мови та характером їхньої взаємодії з одиницями інших рівнів»;

2) «наявність у фразеологізмах ознак, спільних для всіх одиниць даного класу, які, виражаючи їхні внутрішні закономірності становлять специфіку фразеологічної підсистеми мови»;

3) «відмінний від інших одиниць (у межах даного класу мовних елементів) розвиток внутрішньої взаємодії фразеологізмів, внаслідок чого вони істотно відрізняються від інших класів мовних явищ»;

4) «специфічні внутрішньо-фразеологічні зв'язки і відношення, які, на відміну від інших мовних одиниць, визначають семантичні і граматичні властивості фразеологізмів»;

5) «своєрідні зовнішні фразеологічні відношення фраземних знаків, які служать виявом їхнього спеціального функціонально-комунікативного призначення»;

6) «інваріантні обмеження мовленнєвих трансформацій фразеологізмів, поза якими видозмінена ФО взагалі неможлива, оскільки вона зумовлює їхню дефразеологізацію» [7, с. 6].

Дещо інші ознаки ФО подає В. М. Мокієнко. Він зазначає: «фразеологізми визначаються трьома постійними для стійких сполук характеристиками: роздільною оформленістю, відносною стійкістю (відтворюваністю в готовому вигляді) і експресивністю» [55, с. 17-20]. Дослідник підкреслив, що ці ознаки є основними для ФО, зазначивши, що перші дві з них властиві мові, а третя – мовленню, і аналізуючи взаємодію кожної ознаки, можна визначити характер суперечності фразеологічного сполучення і обмежити обсяг фразеології.

Існують різні ознаки ФО і вчені виділяють, такі як:

- 1) семантична цілісність або семантична нерозкладність (В. В. Виноградов, В. Л. Архангельський, В. П. Жуков, М. М. Шанський, Л. А. Булаховський);
- 2) метафоричність (Б. О. Ларін, О. В. Кунін, В. П. Жуков, О. М. Бабкін);
- 3) нарізна оформленість (В. П. Жуков, М. М. Шанський, С. Г. Гаврін, Л. Г. Скрипник);
- 4) відтворюваність (В. В. Виноградов, С. Г. Гаврін, В. П. Жуков, В. Л. Архангельський, М. М. Шанський, Л. Г. Скрипник);
- 5) наявність не менше двох повнозначних слів (С. Г. Гаврін, М. М. Шанський);
- 6) неперекладність іншими мовами (Л. А. Булаховський).

Тому ми помітили, що ФО мови можна вивчати в різних аспектах, але у вирішальними факторами завжди будуть ті, що допомагають розкрити основні характеристики, що робить фразеологізм фразеологізмом, тим самим виділяючи його як самостійну одиницю мови. Очевидно, що для розкриття різних характеристик та сутності ФО необхідно порівняти його з іншими одиницями мови – словом, словосполученням, вказуючи на їхні спільні та відмінні характеристики.

На думку В. Д. Южченко, «фразеологізм як самостійна мовна одиниця характеризується відповідними диференційними ознаками, а саме: фразеологічне значення, компонентний склад, граматичні категорії» [76, с. 80-88].

Отже, визначення різних ознак ФО дозволяє розглядати фразеологізм як самостійну одиницю мови, яка відрізняється від слів, словосполучень та речень і має багато спільного з останніми. Тому, наприклад, ФО, як і слова, не будуються щоразу під час мовного процесу, а відтворюються за допомогою готових мовних одиниць. Крім того, велика кількість ФО схожа з окремими словами, і їхньою особливістю є те, що ФО (як і слово) характеризується власною семантикою. Вони мають свої значення, можуть вільно реалізувати граматичні особливості і за функцією близькі до лексем. Вони можуть встановлювати синонімічні відношення зі словами та виконувати, як і слова, відповідні синтаксичні функції, наприклад: англ. *not to give a red cent* «not to praise somebody»; укр. *набити руку* «навчитися легко щось робити»; *збити з пантелику* «дезорієнтувати когось, викликати замішання».

Значення фразеологічної одиниці та слова може бути близьким, тобто виражати спільне поняття, що є тотожністю. Але й ця спільність поняття, яке кожне з цих мовних одиниць виражає, буде спільністю відносною. ФО та слово – це, по суті, різні одиниці мови. Ця різниця полягає в їхній різній природній основі [65, с. 61-64].

Як зазначає Л. Г. Авксент'єв: «значення фразеологізму може співвідноситися із значенням слова, що виключає їхню тотожність між собою. Крім того, слід мати на увазі, що «фразеологічне значення», на відміну від лексичного, не ускладнене словотворчим значенням, що і становить істотну особливість фразеологічної семантики» [2, с. 83-86].

Коли йде мова про спільні та відмінні риси ФО і слова, неодноразово наголошується на тому, що фразеологізми та словосполучення мають схожість. Ця спільність в основному відображається в тому, що фразеологізми та словосполучення є самостійними одиницями. Однак, якщо вільні словосполучення будується відповідно до граматичних правил кожного разу під час мовного процесу, то фразеологічні одиниці будуть автоматично скопійовані як готові цілісні одиниці. Значення синтаксичних одиниць

з'являється в процесі спілкування, і виражається мовцем відповідно до правил семантичної сумісності слів та словосполучень.

Варто зазначити, що фразеологічні одиниці не слід вивчати окремо та ізольовано, а слід тісно пов'язувати з іншими одиницями мови. У процесі поєднання із словами та словосполученнями, вони виступають як органічні елементи цілісної комунікативної одиниці, беруть активну участь у формуванні її змісту, надають їй особливої виразності та самобутнього стилю.

Тому вчені розглядають фразеологічну одиницю як самостійну мовну одиницю з багатьма ознаками, що відрізняють її від інших мовних рівнів. Водночас ФО тісно пов'язана із рівнем слів та речень. Як і будь-який мовний рівень, ФО також класифікуються за різними критеріями, які ми розглянемо нижче.

1.2.2 Класифікації фразеологічних одиниць

Класифікацію фразеологізмів здійснюють вчені на основі різних ознак. У сучасному мовознавстві відомі кілька типів класифікацій фразеологізмів, які прийнятні в українській фразеології. За класифікацією В. В. Виноградова розрізняють такі види ФО: фразеологічні зрощення; фразеологічні єдності та фразеологічні сполучення [15].

За класифікацією М. М. Шанського до них додаються ще фразеологічні вислови [74]. С. Г. Гаврин здійснив спробу систематизації стійких (фразеологічних) сполук у функціональному аспекті [18]. Класифікація Б. О. Ларіна [30] відбиває етапи розвитку і перебудови первісних вихідних словосполучень.

У мовознавстві найбільш поширеною стала класифікація, розроблена В. В. Виноградовим на семантичній основі, яка виокремлює три типи фразеологізмів: фразеологічні зрощення (ідіоми), фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення.

Фразеологічні зрощення або ідіоми є абсолютно неподільними, складними словосполученнями, значення яких не залежить від їхнього лексичного складу.

Вони мають повністю затемнене семантичне мотивування. У їхньому значенні немає ніякого, навіть потенційного, зв'язку із значенням їхніх компонентів, наприклад: укр. *бити байдки* «нічого не робити»; *точити ляс, правити теревені* «вести пусті безпредметні розмови»; англ. *the black dog is on one's back* «нудитися».

Фразеологічні зрощення зазвичай українською мовою не перекладаються – в іншій мові добираються відповідники з її фразеологічного складу.

Саме наявність у складі фразеологічних одиниць застарілих слів, незрозумілих для загалу, викликає семантичну неподільність у фразеологічних зрощеннях: *збити з пантелику*; *взяти на цугундер*; *вскочити в халепу*; наявністю граматичних архаїзмів: *темна вода во облацех*; *притча во язи цех*.

Фразеологічна єдність – це семантично неподільний фразеологізм, цілісне значення якого вмотивоване значенням компонентів, наприклад: укр. *ні пари з уст*, *тримати язика за зубами* «мовчати», *накивати п'ятами* «тікати», *міряти воду решетом* «безрезультатно працювати»; англ. *a shot in the blue* 'помилка, промах'. Вмотивованість фразеологічних єдностей опосередкована. Більшість із них є образними висловами, причому образний стрижень, на якому вони виникають, може відчуватися більш чи менш виразно: *тримати камінь за пазухою*; *виносити сміття з хати*; *вивести на чисту воду*; *накрити мокрим рядом*. Семантична замкнутість фразеологічних єдностей може створюватися також евфонічними чи формально-граматичними засобами – римою, алітераціями: *усякої тварі по парі* тощо.

Фразеологічні єдності можуть виникати і внаслідок синтаксичної спеціалізації фрази, вживання її у певній граматичній формі: *нуль уваги*; *діло табак*, внаслідок наявності експресивних відтінків значення: *плакали наші гроші*.

Третя група за класифікацією В. В. Виноградова представлена фразеологічними сполуками які сильно відрізняються від фразеологічних зрощень і фразеологічних єдностей. Фразеологічні сполуки утворюються із слів

зі скованими, зв'язаними значеннями, що стають переносними на базі основного значення.

Фразеологічні сполучення – стійкі вислови, до складу яких входять слова з вільним і фразеологічно зв'язаним значенням. Їхнє цілісне значення впливає з семантики окремих слів: укр. *здобути перемогу, делікатне питання, насупити брови, брати участь, вжити заходів*; англ. *to drink till all is blue* ‘допитися до білої гарячки’.

А. В. Кунин додає, що окрім трьох груп фразеологізмів, виділених В. В. Виноградовим, є також народні прислів'я, приказки, примовки, крилаті вислови, термінологічні словосполучення [47, с. 13].

Великий тлумачний словник сучасної української мови [85] так трактує вищеназвані терміни:

«Прислів'я – це виражений структурою речення народний вислів повчального змісту, який формулює певну життєву закономірність або правило, що є широким узагальненням багатовікових спостережень народу, його суспільного досвіду» [85]. Наприклад: укр. *добрий початок – половина справи; громада – великий чоловік*; англ. *every cloud has a (або its) silver lining* ‘немає худа без добра’.

«Приказка – народний вислів, близький до прислів'я, але позбавлений узагальнювального, повчального характеру» [85]. Наприклад: укр. *проти віку нема ліку; не така лінь, як не хочеться*. англ. *that's another pair of shoes* ‘це зовсім інша справа’.

«Народні примовки – жартівливі, переважно римовані вислови, що вставляються в розмову відповідно до ситуації або у відповідальний контекст» [85], наприклад: *Здорові будьте! Яким вітром? Хліб та сіль! Ні пуху ні пера! Кіно й німці*.

«Крилаті вислови – влучні вислови видатних людей: письменників, учених, державних і політичних діячів» [85]: укр. *В сім'ї вольній, новій; Борітеся – поборете!* англ. *To be or not to be?*

Беручи за основу класифікацію В. В. Виноградова, М. М. Шанський [74] виділяв «...четвертий клас – фразеологічні вирази, до яких належать стійкі в своєму складі і вживанні фразеологічні звороти, які не тільки є семантично подільними, але й складаються цілком із слів з вільним значенням».

«Фразеологічні вирази – це такі стійкі звороти мови, які семантично не діляться і складаються з слів із вільним значенням, але в процесі мовлення відтворюються як сталі мовні одиниці» [74]. До них належать фразеологічні вислови комунікативного типу (речення). Це прислів'я, приказки, крилаті вислови, народні порівняння тощо: *дівка не без щастя, козак не без долі; на словах медок, а на серці льодок; величається, як заєць хвостом; бідний, як церковна миша*.

Серед фразеологічних виразів М. М. Шанський [74] розрізняє дві групи:

1) «фразеологічні вирази комунікативного характеру, що являють собою предикативні словосполучення, рівноцінні реченню, є цілим висловленням, виражають те чи інше судження, наприклад: *людина – це звучить гордо; хрін від редьки не солодший; мовчання - знак згоди*» [74];

2) «фразеологічні вирази номінативного типу – це мовне кліше, виражені переважно простим словосполученням: *пленарне засідання, ринкові відносини, охорона здоров'я, золоті руки, трудові успіхи, чорне золото*» [74].

Через характер зв'язку слів, що складають фразеологічні вирази, і їхнє загальне значення, фразеологічні вирази не відрізняються від словосполучень і речень. Їхня особливість полягає в тому, що вони не створюються мовцями, а копіюються, як готові структурні та семантичні одиниці. [30]. Наприклад: *трудова успіхи, палії війни, вищий навчальний заклад* і та ін.

Класифікація Б. О. Ларіна [48] показує етапи розвитку і перебудови первісних вихідних словосполучень. Вона включає:

а) «перемінні словосполучення» [48];

б) «стійкі словосполучення, що відзначаються наявністю стереотипності, традиційності і метафоричного переосмислення, відходом від первісного значення» [48];

в) «ідіоми, які відзначаються у порівнянні з стійкими метафоричними словосполученнями більш деформованим, скороченим, далеким від первісного лексичним і граматичним складом і помітним послабленням тієї семантичної подільності, яка зумовлює метафоричність, тобто смислову двоплановість» [48].

С. Г. Гаврин [18] здійснив спробу систематизації стійких (фразеологічних) сполук у функціональному аспекті. Він виділяє шість основних типів:

1. Образно-виразні стійкі сполуки, до яких належать:

а) метафоричні одиниці: *пустити червоного півня; гора народила мишу;*

б) сполуки з метафоричними компонентами : *яблуко незгоди,*

в) сталі порівняння: *берегти як зіницю ока;*

г) евфемізми: *із гязі в князі;*

г) сталі гіперболи і літоти: *гарматою не проб'єш;*

д) тавтологічні сполуки: *свиня свинею; ливом лити;*

е) сполуки, що створюються на основі поетичного синтаксису: *правда – добре, а щастя – краще.*

Характер експресивно-емоційних забарвлених сполук відзначається певною художньою своєрідністю. Їхнє формування є результатом не тільки звичайного добору слів, але й завдяки вияву фантазії, гри уяви, що виражається у вдалому переносному використанні слів, точності зіставлення, порівнянні тощо.

2. Еліптичні сполуки, що об'єднують стійкі сполуки слів: *рад не рад; хоч куди; ні пуху ні пера.*

3. Термінологічні фразеологізми, до складу яких входять складені терміни науки, техніки, мистецтва та ін.: *заломлення променів; річ у собі; колінчастий вал; соціалістичний реалізм; культ особи.* Якщо в них замінити один з компонентів на синонім (пор. *ланцюгова реакція – послідовна реакція*), то ця дія не зруйнує термінологічність.

4. Афористичні фразеологізми, які несуть узагальнюючий умовивід: *друзі пізнаються в біді; буття визначає свідомість.*

5. Контекстологічні сполуки, які ототожнюються із стійкими утвореннями, що в класифікації В. В. Виноградова називаються фразеологічними сполученнями.

6. Ідіоми – всі стійкі словосполуки, що втратили внутрішню форму: *собаку з'їсти, була не була*.

На думку С. Г. Гаврина: «такого роду систематизація розкриває природу творення стійких сполук, механізм формування фразеологічного складу мови. Крім того, вона одночасно вказує і на ті функції, які фразеологічний склад мови виконує в мовленні. Образно-виразні сполуки виконують образно-виражальну і одночасно емоційно-експресивну функцію; еліптичні – лаконізують мову; термінологічні – забезпечують точність; сполуки з узагальнюючими умовиводами вносять у мовлення перлини народно-авторської думки; контекстологічна фразеологія виконує функцію полегшення конструювання мовлення» [18].

А. В. Кунін за типом переосмислення значення виразу поділяв фразеологізми на «...фразеологізми-порівняння, фразеологізми-метафори, фразеологізми-метонімії» [46, с. 81].

Отже, різні вчені класифікують фразеологізми за найрізноманітнішими ознаками. В даному дослідженні розглядаються класифікація фразеологізмів В. В. Виноградова та класифікація за відповідністю синтаксичних функцій, запропонована та розроблена нами.

Висновки до розділу 1

Теоретико-методологічна концепція курсової роботи ґрунтується на працях вітчизняних та зарубіжних лінгвістів: І. І. Ковалика, О. М. Тихонова, О. А. Земської, О. С. Кубрякової, С. М. Єнікєєвої, Є. А. Карпіловської, Н. Ф. Клименко, L. Bauer, R. E. Beard, T. Berg, L. Feldman та ін., які присвячували свої дослідження вивченню СГ.

У магістерській роботі використовується *основоцентричний підхід* до аналізу словотвірних гнізд, який ґрунтується на використанні твірної основи як

засобу виявлення типології лексичної деривації, набуває зараз першочергового значення і передбачає встановлення адекватної йому комплексної одиниці класифікації.

Найбільш загальною основоцентричною комплексною системою утворювальною одиницею є словотвірне гніздо. В ході аналізу, було з'ясовано, що словотвірне гніздо – це сукупність слів, об'єднаних спільним коренем, які походять від слова-вершини, тобто непохідної основи. Дослідження в межах СГ дає змогу комплексно і повно простежувати: ієрархію зв'язків між членами гнізда; семантичні зв'язки між спільнокореновими словами; способи організації внутрішньої структури похідних слів.

СГ складається із словотвірних ланцюжків – рядів однокоренових слів, що об'єднуються такими відношеннями, як словотвірна похідність. Це означає, що кожне подальше слово цього СЛ формально та семантично інтерпретується з попереднього.

Сукупність словотвірних парадигм, деривати яких містять спільну кореневу морфему, упорядковані за ступенем деривації, формують СГ. Воно має чітко визначену будову, і кожний його елемент (слово) займає в ньому місце, яке передбачено мовною системою і закріплено нормою.

Серед дослідників фразеологічних одиниць не існує єдиного визначення поняття «фразеологічна одиниця». Науковці пропонують близько 20 визначень. Серед багатьох ознак фразеологічних одиниць можна виділити найзагальніші: семантична цілісність або семантична нерозкладність фразеологічної одиниці, метафоричність, нарізна оформленість, відтворюваність, наявність не менше двох повнозначних слів та ін. Багатозначність є ще однією ознакою, яка також притаманна ФО, незважаючи на те, що декілька видів фразеологізмів мають одне визначення.

Тому вчені розглядають фразеологічну одиницю як самостійну мовну одиницю з багатьма ознаками, що відрізняють її від інших мовних рівнів. Водночас ФО тісно пов'язана із рівнем слів та речень.

Відповідно до точок зору науковців В. В. Виноградова, М. М. Шанського та інших науковців ФО поділяються на фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення та фразеологічні вирази. Поза трьома групами фразеологізмів, виділених акад. В. В. Виноградовим, залишилися народні прислів'я, приказки, примовки, крилаті вислови, термінологічні словосполучення

Беручи за основу класифікацію В. В. Виноградова, М. М. Шанський виділяв «...четвертий клас – фразеологічні вирази, до яких належать стійкі в своєму складі і вживанні фразеологічні звороти, які не тільки є семантично подільними, але й складаються цілком із слів з вільним значенням».

Класифікація Б. О. Ларіна [48] показує етапи розвитку і перебудови первісних вихідних словосполучень. С. Г. Гаврин здійснив спробу систематизації стійких (фразеологічних) сполук у функціональному аспекті.

А. В. Кунін за типом переосмислення значення виразу поділяв фразеологізми на фразеологізми-порівняння, фразеологізми-метафори, фразеологізми-метонімії.

РОЗДІЛ 2

**ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ СЛОВОТВІРНИХ ГНІЗД ТА ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ
ОДИНИЦЬ З КОМПОНЕНТОМ НА ПОЗНАЧЕННЯ РУХУ *ХОДИТИ, ІТИ*
В УКРАЇНСЬКІЙ, *TO GO, TO WALK* В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА *ZU GEHEN, ZU
SPAZIEREN* В НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ**

У цьому дослідженні були проаналізовані похідні дієслів руху усіх трьох мов – української, англійської та німецької. Так як аналізувалися похідні різних частин мови, а саме: дієслова, іменники, прикметники та прислівники, можна сказати, що похідні дієслова, мають великі переваги (під перевагами мається на увазі словотвірна активність цієї частини мови). Саме тоді, коли дієслово належить до першого ступеня свого словотвірного гнізда, воно впливає на обсяг і глибину гнізд. У вербальних СГ дієслово транспортується в іменники і прикметники, і цим самим демонструє найбільш плідні реалізації в області субстантивних слів. Було визначено, що в вербальних гніздах 40% всіх іменників – віддієслівного походження. Утворення іменників простежується до V ступеня. Найбільш слабка гілка віддієслівного утворення – це прислівники, які представлені на II і III ступенях окремими утвореннями. Наприклад: *ходити – проходити – проходом*. [18, с. 32]

Дієслово руху типу *ходити* в українській, *to go, to walk* в англійській та *zu gehen, zu spazieren* в німецькій мовах є одними з найуживаніших дієслів в трьох мовах і виражають елементарну форму руху у просторі. Вважається, що дієслова руху типу *іти – ходити* є ніби «похідним ядром» усієї лексико-семантичної групи дієслів руху [34, с. 96]. Розмаїття семантичних рис, які становлять національну своєрідність українських дієслів руху, історично пов'язані з парою *іти – ходити* [41, с. 345].

Усі вищеназвані дієслова та їхні похідні можуть з легкістю поєднуватися з словами інших частин мов. Вони беруть участь в конструюванні майже усіх ймовірних конструкцій, які виражають просторові відношення.

Дієслова руху типу *іти – ходити* були досить широко досліджені в працях

зарубіжних лінгвістів. Семантична структура дієслів руху ставала предметом дослідження в роботах І. Л. Сульженко, А. Г. Безрукова на базі німецької мови, Г. К. Венедиктова в болгарській мові, З. М. Стрекалова в польській.

Дієслова руху також аналізувалися в історико-етимологічному плані. Це праці російських лінгвістів, таких як Є. В. Чешко та А. І. Кузнецова. Дієслова руху також досліджувались на базі української мови, а саме М. П. Лесюком [50], Т. М. Орловою [57] та ін. Деякі лексико-граматичні особливості дієслів руху частково описані в працях Є. К. Тимченка, З. І. Іваненко, В. Г. Войцехівської, В. М. Русанівського, І. Р. Вихованця та ін.

У данному дослідженні аналізуються СЗ похідних за класифікацією розробленою Л. В. Сегіном [62], яка в свою чергу була доповнена нами.

2.1 Зіставний аналіз словотвірних значень похідних у складі словотвірного гнізда дієслова *ходити* в українській, *to go, to walk* в англійській та *zu gehen, zu spazieren* в німецькій мовах

2.1.1 Словотвірні значення дієслів та способи і засоби їхнього вираження

У ході аналізу усіх похідних СГ із вершинами, найбільше часу було приділено дієсловам, адже майже кожне дієслово, як в українській, так і в англійській та німецькій мовах, включає в себе більше одного значення, кожне з яких було включено у класифікацію, представлену нижче.

СГ *ходити* (укр.), *to go, to walk* (англ.) та *zu gehen, zu spazieren* (нім.) репрезентовано 277 похідними дієсловами (122 – укр. СГ, 61 – англ. СГ та 94 – нім. СГ). У межах СГ з вершинами *to go* і *to walk*, було проаналізовано 61 дієслова (44 і 17 відповідно). У межах СГ з вершинами *zu gehen, zu spazieren*, було проаналізовано 94 дієслова (89 і 5 відповідно).

Було з'ясовано, що деривати-дієслова СГ з вершинами *ходити* (укр.) організовуються в основному трьома видами відношень: просторовими, часовими і спеціально-результативними (див. табл. 2.1.1.1, 2.1.1.2, 2.1.1.3), перше з яких, як відомо, є основним і найдавнішим, похідні СГ з вершинами *zu*

gehen, zu spazieren (нім.) також організовується вищенаведеними трьома видами відношень, тоді як похідні СГ з вершинами *to go, to walk* (англ.) – тільки просторовими та спеціально-результативними.

В роботі представлені СЗ, які в свою чергу, можуть мати ще кілька конкретизованих підзначень. Зважаючи на цей факт, в загальну суму СЗ до уваги братимуться саме підзначення, які і є основою для кількісних підрахунків спільних та відмінних СЗ.

У словотвірних структурах похідних дієслів СГ з вершинами *ходити, to go, to walk, zu gehen, zu spazieren* реалізовано всього 142 словотвірних значень (спільні та відмінні разом). Беручи до уваги 3 види відношень, то найбільше спеціально-результативних СЗ – 100 (або 70,4%), далі – просторові – 35 СЗ (або 24,7%), і на останньому місці – часові – 7 СЗ (або 4,9%). Найбільшою кількістю СЗ вирізняється німецька мова – 86 СЗ, на другому місці англійська – 49, на третьому – українська – 40 СЗ.

Аналізуючи спільні СЗ дериватів-дієслів усіх трьох мов, було виявлено лише 1 спільне значення (0,7%) для усіх вершин – *ходити* (укр.), *to go, to walk* (англ.) та *zu gehen, zu spazieren* (нім.), а саме просторове: ‘переміщення відносно предмета з внутрішнім об’ємом’ із конкретизованим підзначенням ‘рух всередину’ (укр. *проходить* 36, *входитися* 1, *входити* 1, *заходити* 1, *ввиходити* 1, *увиходити* 1; англ. *to go in, to walk in on*; нім. *zu hereingehen, zu hineingehen, zu reingehen, zu einwärtsgehen, zu hereinspazieren*).

Далі нижче розглядаються спільні значення для тих чи інших дериватів із трьох мов.

Для початку, мова піде про спільні значення для похідних усіх трьох мов.

Спільними СЗ для похідних дієслів, а саме: *ходити* (укр.), *to go, to walk* (англ.) та *zu gehen* (нім.) є тільки 2 СЗ (або 1,4%), а саме просторові. Варто додати, що еквіваленту із вершиною *zu spazieren* не виявлено.

Отже, спільними для названих вище дієслів українського, англійського та німецького СГ є 2 просторових СЗ (табл. 2.1.1.1) із такими конкретизованими

підзначеннями як: (прим. номер слова вказує на порядковий номер значення у словнику):

1) ‘переміщення горизонтально’ із підзначенням ‘віддалення’ (укр. *заходити* 3, *розходитися* 1а, *розіходитися* 1а, *відходити*, 1 *одходити* 1, *зіходити* 3, *сходити* 3; англ. *to go away*, *to walk away*; нім. *zu abgehen*, *zu auseinandergehen*, *zu abgehen*, *zu auseinandergehen*, *zu heruntergehen*).

2) ‘переміщення відносно предмета з внутрішнім об’ємом’ із таким конкретизованим підзначенням ‘рух назовні’ (укр. *виходити* 1, *виходжати*, *виходжувати* 1, *повиходжувати* 1; англ. *to go out*, *to walk out*; нім. *zu ausgehen*, *zu herausgehen*, *zu hinausgehen*, *zu rausgehen*, *zu auswärtsgehen*).

Під час аналізу було з’ясовано, що ще 4 СЗ (або 2,8%) є спільними для СГ із вершинами *ходити* (укр.), *to go* (англ.) та *zu gehen* (нім.), адже еквівалентів із вершинами *to walk* та *zu spazieren* не виявлено.

Спільними для вищеназваних дієслів українського, англійського та німецького СГ є такі такі СЗ, а саме просторові із такими конкретизованими підзначеннями як: (табл. 2.1.1.1):

1) ‘переміщення у вертикальній площині’ із підзначенням ‘рух вниз’ (укр. *заходити* 4, *зіходити* 2, *сходити* 2; англ. *to go down*, *to go over*; нім. *zu runtergehen*, *zu daruntergehen*, *zu heruntergehen*, *zu abwärtsgehen*, *zu herniedergehen*, *zu hinteruntergehen*);

2) ‘переміщення відносно предмета з внутрішнім об’ємом’ із підзначенням ‘рух крізь об’єкт’ (укр. *проходити* 3а, *переходити* 2а; англ. *to go through*; нім. *zu durchgehen*, *zu dahingehen*, *zu herumgehen*, *zu hindurchgehen*);

3) ‘переміщення відносно предмета із зовнішнім об’ємом’, що в свою чергу має 2 конкретизованих підзначення:

3.1) ‘рух навколо об’єкта’ (укр. *обходити* 1, *обіходити* 1; англ. *to go around*; нім. *zu hinweggehen*, *zu herumgehen*, *zu umgehen*);

3.2) ‘рух повз об’єкт’ (укр. *проходити* 2, *проходитися* 1, *переходити* 2б, *обходити* 3, *обіходити* 3; англ. *to go by*; нім. *zu vorbeigehen*, *zu vorübergehen*).

Узагальнюючи сказане, спільних СЗ є 7 (або 4,9%) для усіх трьох мов, а саме: 1) 'переміщення горизонтально' із конкретизованим підзначенням 'віддалення' 2) 'переміщення відносно предмета з внутрішнім об'ємом' із підзначенням 'рух всередину', 3) 'переміщення відносно предмета з внутрішнім об'ємом' – 'рух назовні', 4) 'переміщення у вертикальній площині' – 'рух вниз', 5) 'переміщення відносно предмета з внутрішнім об'ємом' зі підзначенням 'рух крізь об'єкт' та 6) 'переміщення відносно предмета із зовнішнім об'ємом' із такими конкретизованими підзначеннями як 'рух навколо об'єкта' та 'рух повз об'єкт'.

Дані спільних СЗ представлені у *Таблиці 2.1* нижче.

Таблиця 2.1

Спільні СЗ дієслів у трьох мовах

№	Спільні просторові СЗ	Мови				
		укр.	англ.		нім.	
		ходити	to go	to walk	zu gehen	zu spazieren
1	'переміщення відносно предмета з внутрішнім об'ємом' – 'рух всередину'	+	+	+	+	+
2	'переміщення горизонтально' – 'віддалення'	+	+	+	+	-
3	'переміщення відносно предмета з внутрішнім об'ємом' – 'рух назовні'	+	+	+	+	-
4	'переміщення у вертикальній площині' – 'рух вниз'	+	+	-	+	-
5	'переміщення відносно предмета з внутрішнім об'ємом' – 'рух крізь об'єкт'	+	+	-	+	-
6.1	'переміщення відносно предмета із зовнішнім об'ємом' – 'рух навколо об'єкта'	+	+	-	+	-
6.2	'переміщення відносно предмета із зовнішнім об'ємом' – 'рух повз об'єкт'	+	+	-	+	-

Інші 135 СЗ (або 95,1%) є специфічними для тих чи інших із зіставляваних СГ.

Можна зробити висновок, що кількість дериватів, спільних для трьох мов, із цими СЗ є більш продуктивними в українській мові, де їхня кількість коливається від 2 до 7, на другому місці – німецька мова – від 2 до 5, і англійська, де їхня кількість не перевищує двох.

Розглянемо спільні СЗ в українській та англійській мовах. Аналізуючи СГ із вершинами *ходити* (укр.) і *to go* (англ.), було виявлено лише 1 спільне СЗ (або 0,7%), а саме спеціально-результативне (табл. 2.1.1.3): ‘зараджувати собі в чомусь’ – укр. *обходитися*; англ. *to go without*.

Більше спільних СЗ для похідних української та англійської мов не було виявлено.

Спільними СЗ для української та німецької мов, а саме для їхніх вершин *ходити* (укр.) та *zu gehen* (нім.), є 6 просторових СЗ (або 4,2%) такі як:

1) ‘переміщення горизонтально’:

1.2) ‘наближення’ (укр. *надходити* 1, *зіходитися* 3, *заходити* 2, *зіходити* 3, *сходити* 3, *підходити* 1, *сходитися* 2; нім. *zu hergehen*, *zu entgegengehen*, *zu rangehen*, *zu zugehen*, *zu herangehen*);

1.3) ‘прибуття’: (укр. *надходити* 1, *входитися* 1а, *входити* 1а (про судно), *приходити* 1, *приходжати* 1, *підходити* 1а, *зіходитися* 1а, *сходитися* 1а та ін.; нім. *zu beigehen*, *zu eingehen*, *zu hergehen*, *zu herübergehen*);

1.4) ‘рух від початкової до кінцевої точки’ (укр. *проходити* 1а, *переходити* 1; нім. *zu herumgehen*, *zu rübergehen*, *zu rumgehen*, *zu umhergehen*);

1.5) ‘досягнення пункту призначення’ (укр. *доходити* 1, *доходжати* 1, *надходити* 3, *приходити* 3, *приходжати* 3; нім. *zu beigehen*, *zu eingehen*, *zu hergehen*, *zu herübergehen*).

2) ‘переміщення у вертикальній площині’ із підзначенням ‘рух вгору’ (укр. *виходитися* 1, *зіходити* 1, *сходити* 1, *підходити* 5, *виходити* 4; нім. *zu vorangehen*, *zu emporgehen*, *zu hochgehen*, *zu hinaufgehen*, *zu aufwärtsgehen*).

3) ‘переміщення в радіальному напрямку’ – ‘напрямок дії з боків до центру’ (укр. *насходиться, зіходиться, 1, сходиться 1, находити 3*; нім. *zu rangehen, zu zugehen*).

Також спільними СЗ для української та німецької мов є 1 часове значення (або 0,7%). Для вираження кінцевої межі в мові використовуються такі деривати СГ вершин *ходити* (укр.) та *zu gehen* (нім.) з СЗ: ‘кінець руху’ (укр. *проходити 5а, доходити 2, доходити 2, відходити 3, одходити, відходжувати 2*; нім. *zu vorbeigehen, zu vorübergehen*).

Було виявлено ще 3 спеціально-результативних СЗ (або 2,1%), які є спільними для вершин *ходити* (укр.) та *zu gehen* (нім.):

- 1) ‘повністю відповідати за певними ознаками’ (укр. *приходиться, підходити 3, сходиться 3*; нім. *zu zusammengehen*);
- 2) ‘шукаючи, виявляти’ (укр. *знаходити 1*; нім. *zu hineingehen*);
- 3) ‘належати за народженням до певної національності’ (укр. *походити*; нім. *zu hervorgehen*).

Вищенаведені дані можна спостерігати у Таблиці 2.2:

Таблиця 2.2

Спільні СЗ дієслів в українській та англійській/німецькій мовах

№	Спільні СЗ	Мови				
		укр.	англ.		нім.	
		ходити	to go	to walk	zu gehen	zu spazieren
	Спеціально-результативні СЗ					
1	‘зараджувати собі в чомусь’	+	+	-	-	-
2	‘повністю відповідати за певними ознаками’	+	-	-	+	-
3	‘шукаючи, виявляти’	+	-	-	+	-

Продовження Табл. 2.2

1	2	3	4	5	6	7
4	‘належати за народженням до певної національності’	+	-	-	+	-
	Просторові СЗ					
5.1	‘переміщення горизонтально’ – ‘наближення’	+	-	-	+	-
5.2	‘переміщення горизонтально’ – ‘прибуття’	+	-	-	+	-
5.3	‘переміщення горизонтально’ – ‘рух від початкової до кінцевої точки’	+	-	-	+	-
5.4	‘переміщення горизонтально’ – ‘досягнення пункту призначення’	+	-	-	+	-
6	переміщення у вертикальній площині – ‘рух вгору’	+	-	-	+	-
7	‘переміщення в радіальному напрямку’ – ‘напрямок дії з боків до центру’	+	-	-	+	-
	Часові СЗ					
8	‘кінець руху’	+	-	-	+	-

Можна зробити висновок, що українська мова має більше спільних ознак з німецькою мовою аніж англійською, беручи до уваги спільні словотвірні значення похідних дієслів. Адже кількість спільних СЗ дериватів-дієслів *ходити* (укр.) та *to go* (англ.) налічує лише 1 просторове СЗ, в той час як *ходити* (укр.) та *zu gehen* (нім.) – 3 просторових (а в результаті підзначень – 6 СЗ), 1 часове та 3 спеціально-результативних.

В ході аналізу були також виявлені спільні СЗ таких вершин, як *to go* (англ.) та *zu gehen* (нім.) – 10 спеціально-результативних значень (або 7%):

1) ‘продовжувати щось робити’ (англ. *to go ahead, to go on, to go forward*; нім. *zu hinweggehen, zu weitergehen, zu fortgehen*);

2) ‘починати щось робити’ (англ. *to go about, to go to*; нім. *zu ausgehen, zu beigehen, zu losgehen, zu abgehen, zu darangehen, zu angehen, zu herangehen, zu übergehen*);

3) ‘атакувати, кидатися на когось’ (англ. *to go for, to go at*; нім. *zu hineingehen*);

4) ‘передувати’ (англ. *to forego, to go before*; нім. *zu vorangehen, zu voraufgehen, zu vorausgehen, zu vorwärtsgehen, zu vorgehen*);

5) ‘збанкрутувати’ (англ. *to go under*; нім. *zu bankrottdehen, zu pleitegehen*);

6) ‘приєднатися до когось’ (англ. *to go in with*; нім. *zu beigehen*)

7) ‘повернутися (на те саме місце)’ (англ. *to go back*; нім. *zu zurückgehen*)

8) ‘зустрічатися’ (англ. *to go out with*; нім. *zu zusammengehen*);

9) ‘погоджуватися з кимось, чимось’ (англ. *to go along with, to go with*; нім. *zu einiggehen*);

10) ‘зростати’ (англ. *to go up*; нім. *zu raufgehen*).

Найбільш продуктивним спеціально-результативним словотвірним значенням в англійській мові є ‘продовжувати щось робити’, яке налічує 3 деривати. В німецькій мові – це ‘починати щось робити’ – 8 одиниць.

Вищенаведені дані проілюстровані в Таблиці 2.3:

Таблиця 2.3

Спільні спеціально-результативні СЗ в англійській та німецькій мовах

№	Спільні спеціально-результативні СЗ	Мови				
		укр.	англ.		нім.	
		ходити	to go	to walk	zu gehen	zu spazieren
1	‘продовжувати щось робити’	-	+	-	+	-
2	‘починати щось робити’	-	+	-	+	-
3	‘атакувати, кидатися на когось’	-	+	-	+	-
4	‘передувати’	-	+	-	+	-
5	‘збанкрутувати’	-	+	-	+	-
6	‘приєднатися до когось’	-	+	-	+	-
7	‘повернутися (на те саме місце)’	-	+	-	+	-

Продовження Табл. 2.3

1	2	3	4	5	6	7
8	‘зустрічатися’	-	+	-	+	-
9	‘погоджуватися з кимось, чимось’	-	+	-	+	-
10	‘зростати’	-	+	-	+	-

Аналізуючи спільні спеціально-результативні СЗ усіх трьох мов, можна також прийти до висновку, що англійська та німецька мови вирізняються більшою кількістю однакових СЗ (10), на відмінну від українсько-англійської та українсько-німецької площин порівняння. Це спричинено тим, що англійська та німецька належать до германської групи мов, тоді як українська – до слов'янської.

Далі мова йтиме про українську мову. Специфічні СЗ для СГ цієї мови поділяються на просторові, часові, та спеціально-результативні.

Проаналізувавши дієслівні похідні з просторовим значенням, мотивовані дієсловом *ходити*, (табл. 2.1.1.1) було виявлено 6 СЗ (або 4,2%), які притаманні тільки українській мові: 1) ‘переміщення в радіальному напрямку’, 2) ‘переміщення відносно предмета із зовнішнім об'ємом’, 3) ‘переміщення на об'єкт із певними параметрами’, 4) ‘переміщення відносно площини’ з конкретизованими підзначеннями ‘охоплення дії всієї поверхні’ та ‘відвідування місця по черзі’, 5) ‘за допомогою дії, названої дієсловом, переміщатися’. Вище названі значення є загальними, тому, в свою чергу, вони поділяється на більш конкретні СЗ.

1) ‘переміщення в радіальному напрямку із конкретним підзначенням ‘напрямок дії від центру’: *розходитися* 1, *розіходитися* 1;

2) ‘переміщення відносно предмета із зовнішнім об'ємом’ із конкретним підзначенням ‘рух за об'єкт’: *заходити* 7;

3) ‘переміщення на об'єкт із певними параметрами із конкретним підзначенням ‘зіткнення суб'єкта з об'єктом’: *сходиться* 4;

4) ‘переміщення відносно площини’:

4.1) ‘охоплення дії всієї поверхні’: *сходити* 4, *обходити* 3, *виходити* 2;

4.2) ‘відвідування місця по черзі’: *заходити 1а, обходити 4, обходити 4;*

5) ‘за допомогою дії, названої дієсловом, переміщатися (про багатьох)’:
попідходити, посходитися, позіходитися, понаходити, повідходити, пообходити, позаходити, повходити, поввіходити, повиходити, поприходити, попереходити, поодходити, попоходити, посходити.

Проаналізувавши просторові значення (за табл. 2.1.1.1) в українській мові, можна зробити висновок, що найбільш продуктивним значенням є 5) ‘за допомогою дії, названої дієсловом, переміщатися (про багатьох)’ – 14 похідних. Найменш продуктивним СЗ є 2) ‘рух за об’єкт’ та 3) ‘переміщення на об’єкт із певними параметрами: зіткнення суб’єкта з об’єктом’. Ці категорії налічують по одному деривату.

У результаті аналізу зібраного матеріалу, 5 часові значення (або 3,5%) (табл. 2.1.1.2) представлені тільки в українській мові.

Часові значення передбачають тривалість виконання дії, що можна проілюструвати в українській мові таким СЗ як:

1) ‘рух протягом певного часу’, що в свою чергу має такі підгрупи:

1.1) ‘рухатися час від часу’: *походжати 1, проходжати 2;*

1.2) ‘рух протягом короткого проміжку часу’: *проходжувати 2, проходжуватися, проходжатися, проходжати 2а, проходитися 2, походжати 2, походити, розходжувати 2, виходити 4;*

1.3) ‘рух протягом тривалого часу’: *попоходити 1.*

Ще одним часовим СЗ є ‘подолання певної відстані’: *проходжати 1, проходити 4, проходжувати 1, переходити 2, відходити 1а, підходити 4, уходити 1.*

Останнім часовим СЗ виступає: ‘початок руху’ *заходитися, заходити 5, розходитися 1.*

У результаті аналізу, було з’ясовано, що найбільшою продуктивністю вирізняється 1.2) СЗ ‘рух протягом короткого проміжку часу’ – 9 дериватів, а найменшою 1.1) СЗ ‘рухатися час від часу’ – 2.

У ході дослідження кожного деривату-дієслова, було виявлено 11 спеціально-результативних значень, одне з яких було наведене вище, як спільне між українськими та англійськими похідними (табл. 2.1.1.3), та 10 (або 7%) із яких є специфічними для української мови:

- 1) ‘сативність’: *находиться* 1;
- 2) ‘вилікувати хворого’: *відходжувати* 1, *виходжувати* 2, *виходити* 5, *повиходжувати* 1;
- 3) ‘пейоративність’: *відходжувати* 3, *находиться* 1, *доходить* 3, *доходить* 3;
- 4) ‘робити придатним для користування’: *розходиться* 3, *розіходиться* 3, *розходжувати* 2, *розходити*, *розходжуватися*;
- 5) ‘робити непридатним до користування’: *виходиться* 3, *розходиться* 3, *розіходиться* 3, *уходити* 2;
- 6) ‘в результаті дії добитися чогось’: *доходить* 3, *доходжати* 3;
- 7) ‘відчувати стиснення в грудях, важко дихати’: *заходиться*, *заходжуватися*;
- 8) ‘бути виявленим у результаті розшуків’: *знаходиться* 1, *находити* 1;
- 9) ‘бути в наявності’: *знаходиться* 2, *находиться* 2;
- 10) ‘поправлятися після хвороби’: *виходиться* 2.

Аналізуючи похідні української мови із вершиною *ходити*, можна прийти до висновку, що на першому місці за кількістю СЗ стоять спеціально – результативні (10), на другому – просторові СЗ (6), і на останньому – часові СЗ (5). Як було зазначено на початку цього підрозділу, майже кожне дієслово включає в себе більше двох значень, через що кількість спеціально-результативних значень, що не є пов’язаними із рухом, перевищує у кількості всі інші значення.

Наступними в черзі стоять деривати-дієслова СГ із вершинами *to go* і *to walk* в англійській мові, які організовується двома видами відношень: просторовими та спеціально-результативними. Усі просторові словотвірні значення, а їх 7, були наведені вище, адже вони є спільними для української,

англійської та німецької мов одночасно. Щодо спеціально-результативних СЗ, то їхня кількість є трохи меншою ніж у німецькій мові – 41 СЗ (в німецькій 45 СЗ). Це спричинено тим, що утворення нових дієслів від вершин *to go* і *to walk* майже у всіх випадках спричинене додаванням прийменника або прислівника, в результаті чого утворюється фразове дієслово (phrasal verb).

Як вважає Ю. В. Петрович, фразові дієслова – це мовна категорія, що має прототипну структуру з ідіоматичними конструкціями в центрі і вільними комбінаціями дієслова, і частки на периферії. При цьому окремо взяте фразове дієслово є конструкцією, яка кодує єдину інтегровану сцену. Дослідник вважає, що функція компонентів такої композиційно складної мовної одиниці полягає в профілюванні, або когнітивному виділенні певних аспектів концептуалізованої сцени, що призводить до появи нових властивостей, які дієслово або частка не могли б викликати окремо. Семантика фразового дієслова, таким чином, формується на концептуальному рівні, де відбувається взаємодія концептуальних структур сусідніх елементів – дієслова і частки [58, с. 7].

З іншого боку, досліджуючи фразові дієслова з когнітивної точки зору, слід переглянути традиційний підхід, який орієнтується на дієслівний елемент конструкції в першу чергу. Як показує аналіз, значення фразового дієслова, як правило, обумовлене взаємодією загального (найчастіше, метафоричного) значення, що привноситься часткою, і більш конкретного значення – дієсловом. За часткою визнається обов'язковий внесок в загальне значення і в так званих «надлишкових» (redundant) фразових дієсловах (типу *to lift (up)*, *to fall (down)*, *to flatten (out)*), в яких її функція зводиться до профілізації окремих елементів вихідної дієслівної бази, а не до привнесення нового концептуального змісту в результативне значення. На думку автора системність поведінки частинок в складі фразових дієслів зумовлена їхніми структурними особливостями і реалізацій центральних образів-схем і їхніх трансформацій, більшість з яких мають метафоричний характер [58, с. 7].

Тобто, можна зробити висновок, що при утворенні фразового дієслова, додавання частки привносить нове значення, яке дієслово самотійно показати не може.

Саме тому в англійській мові виявлено 41 спеціально-результативних СЗ (*to go* – 28, *to walk* – 13) (табл.2.1.1.3), які не мають спільних характеристик із значеннями руху. Майже всі СЗ цієї групи, а саме 30 (або 73,2 %) представлені одним дериватом-дієсловом, в той час як 11 (або 26,8 %) мають 2-3 похідних.

Як зазначалося вище, СГ із вершиною *to go* має 28 спеціально-результативних СЗ, 10 з яких були попередньо представлені як спільні для англійської та німецької мов. Тут представлено 18 відмінних СЗ (або 12,7%):

- 1) ‘переглядати щось знову, повторювати’: *to go behind, to go over*;
- 2) ‘насолоджуватися, захоплюватися чимось’: *to go in for, to go for*;
- 3) ‘робити щось не заплановано’: *to go along*;
- 4) ‘повертатися, обертатися’: *to go round, to go around*;
- 5) ‘критикувати’: *to go off on*;
- 6) ‘бути проти, не погоджуватися’: *to go against*;
- 7) ‘зірватися (бомба), псуватися (їжа)’: *to go off*;
- 8) ‘домагатися, хотіти щось дістати’: *to go after*;
- 9) ‘не виконати обіцянку’: *to go back on*;
- 10) ‘захворіти’: *to go down with*;
- 11) ‘бути кращим або гіршим за когось’: *to go beyond*;
- 12) ‘завершити те, що було обіцяно’: *to go through with*;
- 13) ‘бути успішним у майбутньому’: *to go far*;
- 14) ‘слідувати, дотримуватися правил’: *to go by*;
- 15) ‘відновити роботу над чимось’: *to go back to*;
- 16) ‘енергійно взятися за щось’: *to go at*;
- 17) ‘добре виглядати разом’: *to go together*;
- 18) ‘змінити на щось нове’: *to go over to*.

Щодо СГ із вершиною *to walk*, то ця категорія представлена 13 СЗ (або 9,3%):

- 1) 'легко перемогти': *to walk away, to walk away from*;
- 2) 'вкрасти': *to walk away with, to walk off with*;
- 3) 'легко щось отримати': *to walk into, to walk off with*;
- 4) 'припинити виконувати свій обов'язок': *to walk out on*;
- 5) 'погано поводитися з кимось': *to walk over*;
- 6) 'йти швидше за когось': *to out walk*;
- 7) 'представляти дизайнерський одяг': *to walk for*;
- 8) 'ходити уві сні': *to sleepwalk*;
- 9) 'зловживати': *to walk on*;
- 10) 'скасувати рішення': *to walk something back*;
- 11) 'репетирувати': *to walk through*;
- 12) 'займатися гоночним спортом': *to racewalk*;
- 13) 'переходити дорогу в незаконному місці': *to jaywalk*.

Можна зробити висновок, що дієслово *to go* є більш продуктивним за *to walk*. Такий результат можемо побачити у спільних СЗ української, англійської та німецької мов, де похідні СГ із вершиною *to go* мають більше однакових СЗ із СГ дієслів *ходити* та *zu gehen*. Також кількість спеціально-результативних СЗ вершини *to go* перевищує кількість останнього.

В результаті аналізу похідних німецької мови, а саме з вершиною *zu gehen*, були виявлені просторові, часові та спеціально-результативні СЗ, що в сумі разом налічують 60 СЗ, які не є притаманним похідним дієсловам української та англійської мов – 14 просторових (або 9,9%), 1 часове (або 0,7%) та 45 спеціально-результативних (або 31,7%)

Просторові СЗ:

- 1) 'ходити кудись із ціллю (плавання, танці)': *zu gehen*;
- 2) 'залишити місце; піти геть': *zu gehen, zu hingehen, zu fortgehen, zu davongehen zu weggehen, zu losgehen*;
- 3) 'їхати безпосередньо до певної станції': *zu durchgehen*;
- 4) 'ходити з кимось, супроводжувати когось і йти позаду, перед або поруч': *zu hergehen, zu nachgehen, zu hinterhergehen, zu mitgehen*;

- 5) 'знаходитись під чимось': *zu daruntergehen*;
- 6) 'пройти певний шлях у певному напрямку': *zu entlanggehen*;
- 7) 'піти невірним шляхом': *zu fehlgehen, zu irregehen*;
- 8) 'рости, пускати коріння': *zu angehen, zu aufgehen*;
- 9) 'іти додому': *zu heimgehen*;
- 10) 'піти до когось, навідати': *zu hingehen, zu vorbeigehen*;
- 11) 'йти назад': *zu hintergehen*;
- 12) 'йти вздовж': *zu langehen*;
- 13) 'іти спиною вперед': *zu rückwatrsgen*;
- 14) 'піти кудись раніше, ніж хтось інший': *zu vorausgehen*.

Часові СЗ:

- 1) 'тривати без (великої) перерви': *zu durchgehen*;

Спеціально-результативні СЗ:

- 1) 'відправляти (поштою)': *zu ausgehen, zu abgehen, zu zugehen*;
- 2) 'бути висунутим, вимовленим, запропонованим кимось': *zu ausgehen*;
- 3) 'мати певний (неприємний) ефект': *zu beigegehen*;
- 4) 'зникати': *zu weggehen, zu untergehen*;
- 5) 'бути розпроданим': *zu weggehen*;
- 6) 'бути використаним': *zu weggehen*;
- 7) 'взяти щось за ціль': *zu losgehen, zu drauflosgehen*;
- 8) 'діяти з загрозою або насильством проти когось': *zu losgehen*;
- 9) 'втручатися': *zu vorgehen, zu dazwischengehen*;
- 10) 'зменшитися (і з часом зникнути)': *zu zurückgehen, zu zusammengehen*;
- 11) 'послабити': *zu abgehen*;
- 12) 'помирати': *zu dahingehen, zu untergehen, zu totgehen, zu hopsgehen, zu verschüttgehen, zu hinterübergehen, zu draufgehen, zu hingehen*;
- 13) 'братися за діло': *zu drangehen*;
- 14) 'бути витраченим': *zu draufgehen*;
- 15) 'бути зрозумілим': *zu eingehen*;
- 16) 'стягуватись про тканину': *zu eingehen*;

- 17) 'загубитися': *zu hopsgehen*;
- 18) 'не зустрічатися': *zu fehlgehen*;
- 19) 'зламатися, розвалитися': *zu kaputtgehen, zu auseinandergehen*;
- 20) 'помилятися': *zu fehlgehen*;
- 21) 'зраджувати': *zu fremdgehen*;
- 22) 'від (передвиборної) боротьби, змагання, кризи і т.д. виходити в позитивному ключі': *zu hervorgehen*;
- 23) 'перевершити': *zu hinausgehen*;
- 24) 'впадати в гнів': *zu hochgehen*;
- 25) 'бути розсекреченим поліцією': *zu hochgehen, zu hopsgehen*;
- 26) 'нічого не робити': *zu müßiggehen*;
- 27) 'переслідувати когось, щось': *zu nachgehen*;
- 28) 'перевіряти уважно': *zu nachgehen*;
- 29) 'думати про когось довго': *zu nachgehen, zu umgehen*;
- 30) 'падати': *zu niedergehen*;
- 31) 'з'явитися на горизонті': *zu aufgehen*;
- 32) 'відкритися': *zu aufgehen*;
- 33) 'погіршуватися': *zu rückwatrsgen*;
- 34) 'порвати стосунки': *zu auseinandergehen*;
- 35) 'займатися браконьєрством; перетнути кордон без дозволу': *zu schwarzgehen*;
- 36) 'не ризикувати, робити що-небудь, якщо впевнений, що немає ніякого ризику': *zu sichergehen*;
- 37) стати чужою власністю': *zu übergehen*;
- 38) 'бути в обігу, поширюватися від одного до іншого': *zu umgehen*;
- 39) 'зникнути за обрієм': *zu untergehen*;
- 40) 'тонутися': *zu untergehen, zu verschüttgehen*;
- 41) 'заблукати; зникнути без сліду': *zu verschüttgehen*;
- 42) 'бути заарештованим': *zu verschüttgehen*;
- 43) 'відповідати на дзвінок': *zu drangehen*;

44) ‘прогресувати’: *zu vorangehen, zu vorwärtsgehen*;

45) ‘об’єднуватися, діяти разом’: *zu zusammengehen*.

Аналізуючи похідні з вершиною *zu spazieren*, було виявлено такі 3 просторові СЗ (або 2,1%):

1) ‘йти гуляти’: *zu spazieren, zu spazieren gehen*;

2) ‘кататися’: *zu spazieren fahren*;

3) ‘кататися верхи’: *zu spazieren reiten*.

Отже, можна зробити висновок, що СЗ похідних дієслів з вершиною *zu gehen* є найпродуктивнішими серед усіх СЗ похідних дієслів усіх 3 мов. Це спричинено тим, що дієслова в німецькій мові мають переважно більше ніж 1 значення, їх може бути від 1 до 15. В цьому дослідженні аналізувалися перші 2 – 4 значення.

2.1.2 Словотвірні значення іменників та способи і засоби їхнього вираження

У СГ *ходити* (укр.), *to go, to walk* (англ.) та *zu gehen, zu spazieren* (нім.) міститься 357 похідних іменників (250 – укр. СГ, 68 – англ. СГ, 39 – нім. СГ). У кожному із зіставляваних українських СГ, іменники є найчисленнішим класом похідних. У складі СГ *to go* і *to walk* реалізовано 68 дериватів-іменників (34 і 34 відповідно). У складі СГ *zu gehen* і *zu spazieren* реалізовано 39 дериватів-іменників (29 і 10 відповідно).

У словотвірних структурах похідних іменників СГ дієслів *ходити* (укр.), *to go, to walk* (англ.) та *zu gehen, zu spazieren* (нім.) реалізовано 8 СЗ, з-поміж яких 2 СЗ є спільними для дериватів усіх вершин, ще 4 СЗ репрезентовані в складі трьох мов (проте в похідних не всіх вершин), і ще 2 СЗ є специфічними для української мови (табл. 2.1.2).

У ході дослідження, було виявлено 2 СЗ, які притаманні дериватам СГ з вершинами *ходити* (укр.), *to go, to walk* (англ.) та *zu gehen, zu spazieren* (нім.):

1) найбільша група дериватів-іменників з вершинами *ходити* (укр.), *to go, to walk* (англ.) та *zu gehen, zu spazieren* (нім.) мають СЗ ‘опредметнена дія,

названа твірним дієсловом' + відіменникові складні іменники із з'єднувальним СЗ (nomina actionis).

В українській мові це значення є продуктивним, адже кількість дериватів складає 98: *входження, відхідництво, лозоходіння, прохід, хід, хода, входи́ни, ходульність* та ін.

В англійській мові кількість похідних із таким СЗ налічує 32 одиниці: *foregoing* «what has just been mentioned or described» [96] 'те, що тільки що згадувалося або було описано', *going, going-over* «an activity such as cleaning that is done carefully and completely» [96] 'ретельне очищення', *cakewalk* «something that is very easy to achieve» [96] 'те, що можна легко досягти', *duckwalk* «a walk with the body in a squatting posture» [98] 'гусяча хода', *moonwalking* «an act of walking on the moon» [96] 'місячний хід' та ін.

Кількість дериватів із СЗ 'опредметнена дія, названа твірним дієсловом' + відіменникові складні іменники із з'єднувальним СЗ (nomina actionis) в німецькій мові – 6: *das Gehen* «schrittweises Sichfortbewegen auf den Füßen in aufrechter Haltung» [97] 'покроковий рух на ногах у вертикальному положенні', *die Gehbewegung* «Bewegung, wie sie beim Gehen gemacht wird» [97] 'рух при ходьбі', *die Gehminute* «Fußminute» [97] 'хвилинна прогулянка', *das Spaziergehen* 'прогулянка', *die Spazierfahrt* «Fahrt in die Umgebung, die zur Erholung, zum Vergnügen unternommen wird» [97] 'водіння до місця, яке призначене для відпочинку, для задоволення', *der Spaziergang* «Gang zur Erholung, zum Vergnügen» [97] 'ходьба для задоволення', *der Spazierritt* «Ausritt» [97] 'прогулянка верхи'.

Було виявлено, що українська мова є найпродуктивнішою у цьому СЗ – 98 дериватів із 250 несуть вищенаведене СЗ. Найменш продуктивною виявилась німецька мова, де кількість похідних лише 6.

2) дещо менша група іменників має СЗ 'особа як виконавець певної дії, названої твірним дієсловом' (nomina agentis). Це СЗ представлене у всіх вершинах цього дослідження.

Кількість похідних в українській мові – 34: *ходок, швидкохід, скороход, пішохід, виходець, першопрохідник, прихожанка, прихоськота* ін.

В англійській мові кількість дериватів – 16: *goer, concertgoer* «a person attending a concert» [98] ‘людина, що відвідує концерти’, *partygoer* «a person attending a party» [98] ‘людина, що ходить на вечірки’, *cinemagoer* «a person attending a cinema» [98] ‘людина, що відвідує кінотеатри’, *cakewalker* ‘людина, якій легко все вдається’, *floorwalker* «a senior employee in a large shop who supervises assistants, directs customers, and answers queries» [98] ‘старший співробітник у великому магазині, який контролює помічників, керує замовниками та відповідає на запитання», *jaywalker* «той, хто порушує правила пішоходів» та ін.

Німецька мова налічує 6 похідних із СЗ ‘особа як виконавець певної дії, названої твірним дієсловом’ (*nomina agentis*): *die Gehbehinderte* «weibliche Person, die gehbehindert ist» [97] ‘жінка-інвалід, що не може ходити’, *der Gehbehinderter* «männliche Person, die gehbehindert ist» [97] ‘чоловік-інвалід, що не може ходити’, *der Spaziergänger* «jemand, der einen Spaziergang macht» [97] ‘той, хто гуляє’, *die Spaziergänger* «weibliche Form zu Spaziergänger» [97] ‘жінка, яка гуляє’, *der Spaziergeher* «Spaziergänger» [97] ‘той, хто гуляє’, *die Spaziergeherin* «weibliche Form zu Spaziergeher» [97] ‘жінка, яка гуляє’.

Знову ж таки можна зробити висновок, що українська мова є найпродуктивнішою у цьому СЗ, тоді як німецька налічує найменшу кількість дериватів.

Далі мова йтиме про СЗ похідних з такими вершинами: *ходити* (укр.), *to walk* (англ.) та *zu gehen, zu spazieren* (нім.): ‘місце дії, названої твірним дієсловом’ + відіменникові складні іменники із з’єднувальним СЗ (*nomina loci*):

- укр. (22 похідних іменника): *відхідок, вхід, захід, прохід, сонцезхід, східень, ходка* та ін.;

- англ. (11 похідних): *boardwalk* «a wooden walkway across sand or marshy ground» [98] ‘дерев’яна доріжка через пісок або болотистий майданчик’, *catwalk* «a platform extending into an auditorium, along which models walk to display

clothes in fashion shows; a runway» [98] ‘подіум’, *crosswalk* «a marked part of a road where pedestrians have right of way to cross» [98] ‘зебра для пішоходів’ та ін.;

- нім. (4 похідних): *die Gehbahn* «Gehweg» [97] ‘доріжка для ходьби’, *der Gehsteig* «Bürgersteig» [97] ‘тротуар’, *die Gehsteigkante* «Kante des Gehsteigs» [97] ‘край тротуару’, *der Spazierweg* «Weg, der sich gut für Spaziergänge eignet» [97] ‘дорога для прогулянки’.

Наступне СЗ мають похідні з вершинами *ходити* (укр.), *to go, to walk* (англ.) та *zu gehen* (нім.): ‘назва особи за родом діяльності, названої твірним іменником’ (*nomina actors*):

- укр. (14 похідних): *горосходжувач, канатоходець, обхідник, сходовознавець* та ін.;

- англ. (6 похідних): *go-godancer* «a person who is employed to dance to popular music in an unrestrained and erotic style, especially in a club» [98] ‘танцівниця у клубі’, *office-goer* «someone who works each day in an office» [98] ‘працівник офісу’, *ropewalker* «a performer on a tightrope» [98] ‘канатоходець’ та ін.;

- нім. (1 похідний): *der Gang* «[organisierter] Zusammenschluss von Verbrechern» [97] ‘[організоване] об’єднання злочинців’, «Bande von meist verwahrlosten Jugendlichen, die sich von der Gesellschaft nicht angenommen fühlen und deshalb zu Gewalthandlungen neigen» [97] ‘банда, що складається, в основному, з ображених молодих людей, які не відчують себе прийнятими суспільством і тому схильні до актів насильства’.

Спільним СЗ для СГ дієслів *ходити* (укр.), *to go* (англ.) та *zu gehen, zu spazieren* (нім.) є: ‘предмет (машина, знаряддя, пристрій), за допомогою якого виконується дія, названа твірним дієсловом’ + відіменникові складні іменники із з’єднувальним СЗ (*nomina instrumenti*) – 64, 3 та 10 похідних відповідно. Як бачимо, це СЗ в англійській мові не є продуктивним. Наприклад:

- укр. *атомохід, болотохід, всюдихід, сходи, теплохід, ходилиці, ходомір, відхідна, стравохід* та ін.;

- англ. *merry-go-round* «a revolving machine with model horses or cars on which people ride for amusement» [98] ‘машина, на якій їздять люди для розваги’, *go-juice* «fuel for cars, aeroplanes, etc.; (also) electrical energy» [98] ‘паливо’, *go-kart* «a small racing car with a lightweight or skeleton body» [98] ‘невеликий гоночний автомобіль’;

- нім. *der Gehgips* «Gehverband» [97] ‘бинт для ходьби’, *die Gehhilfe* «orthopädisches Hilfsmittel (z. B. Krücke) zur Erleichterung des Gehens für eine gehbehinderte Person» [97] ‘ортопедичне пристосування (наприклад, милиця) для полегшення ходьби для людини з обмеженими можливостями’; *der Gehwagen* «Rollator» [97] ‘ходулі’, *der Gehrock* «meist zweireihig geknöpfte (Herren)jacke mit knielangen, vorn übereinandergreifenden Schößen» [97] ‘в основному двобортний (чоловічий) жакет до колін’, *die Gehfalte* «(bei engen Damenröcken) Falte, die beim Gehen aufspringt und dadurch größere Schritte ermöglicht» [97] ‘(для вузьких жіночих спідниць) складка, що дозволяє робити великі кроки’, *der Gehpelz* «(von der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts bis in die 1930er-Jahre getragener) pelzgefütterter Herrenmantel mit Pelzkragen» [97] ‘(одяг з другої половини XIX століття до 1930-х років) чоловіче пальто на хутряній підкладці з хутряним коміром’, *der Gehverband* «stützender [Gips]verband für Bein und Fuß, der nach Knochenbrüchen o. Ä. angelegt wird, um ein frühzeitiges Gehen zu ermöglichen» [97] ‘підтримуюча [гіпсова] пов’язка для ніг і ступень, яка використовується після переломів кісток, створена для ранньої ходьби’, *das Gehwerk* «Getriebe besonders einer Uhr» [97] ‘механізм годинника’, *die Gehwerkzeuge* «Beine» [97] ‘ноги’, *der Spazierstock* «Stock mit gekrümmtem Griff, der beim Spazierengehen das Gehen erleichtert» [97] ‘палка з вигнутою ручкою, яка полегшує ходьбу’.

Спільним СЗ для СГ дієслів *ходити* (укр.), *to go* (англ.) та *zu gehen* (нім.) є: ‘об’єкт або результат дії, названої твірним дієсловом’ + відіменникові складні іменники із з’єднувальним СЗ (*nomina patientis*):

- укр. (5 дериватів): *відхідок, відходи, дохід, доход, поход*;

- англ. (1 дериват): *give-and-go* «in sports such as football and hockey, an occasion when a player passes the ball and then moves quickly into a position where they can receive the ball» [98] ‘приклад у спорті, коли гравець подає м'яч, а потім швидко переміщається в ту позицію, де він може його отримати’;

- нім. (12 дериватів): *das Gehen* «sportlicher Wettbewerb über eine bestimmte Strecke, bei dem im Unterschied zum Laufen immer jeweils ein Fuß mit dem Boden in Berührung sein muss» [97] ‘спортивні змагання на певну дистанцію, в яких, на відміну від бігу, одна нога завжди повинна торкатися землі’, *die Gehfähigkeit* «Fähigkeit zu gehen» [97] ‘здатність ходити’, *der Gehfehler* «Körperbehinderung, die das Gehen beeinträchtigt» [97] ‘фізична інвалідність, яка заважає ходити’, *die Gehpause* «Pause beim Lauftraining, in der gegangen wird» [97] ‘перерва під час бігу, що передбачає ходьбу’, *die Gehschule* «krankengymnastische Einrichtung, in der Patienten, die eine Prothese erhalten haben, das Gehen mit der Prothese lernen» [97] ‘фізіотерапевтична установа, в якій пацієнти вчаться ходити з протезом’, *die Gehstörung* «durch Erkrankung oder Fehlbildungen des Bewegungsapparates hervorgerufene Störung des normalen Gehens» [97] ‘порушення нормальної ходьби, викликане хворобою або пороками опорно-рухового апарату’, *die Gehstrecke* «Gesamtlänge der Strecke bei einem Gehwettbewerb» [97] ‘загальна довжина маршруту в змаганнях з ходьби’, *der Gehversuch* «Versuch zu gehen» [97] ‘спроба ходити’, *die Gehweise* «Art und Weise, wie jemand geht» [97] ‘спосіб ходьби’, *die Gehzeit* «Zeit, in der eine bestimmte Entfernung zurückgelegt wird» [97] ‘час, витрачений на подолання певної відстані’, *der Gehwettbewerb* ‘змагання з ходьби’, *die Gehbehinderung* «durch einen genetischen Defekt oder eine Verletzung bedingte Behinderung beim Gehen» [97] ‘нездатність ходити через генетичний дефект або травми’.

Як свідчить аналіз, до особливостей укр. СГ належить реалізація іменників-дериватів із такими СЗ:

1) СЗ ‘зменшувальна і/або зменшувально-пестлива (зменшувально-зневажлива) назва того, що названо твірним іменником’ (демінутивне СЗ/демінутивно-експресивне СЗ): *пішоходець, виходько, прихидько* та ін.

2) СЗ ‘назва тварини, мотивована твірним іменником’: *винохід, іноходець, тихохід*.

Зіставний аналіз словотвірних структур дериватів-іменників у СГ *ходити*, СГ *to go* і *to walk* та СГ *zu gehen, zu spazieren* (нім.) дає змогу стверджувати, що спільними для порівнюваних українських та англійських СГ є 6 СЗ (75 %), а 2 СЗ (25 %) реалізовані тільки у складі української СГ. Так, специфічними для СГ *ходити* є такі СЗІ, як, наприклад, ‘зменшувальна і/або зменшувально-пестлива (зменшувально-зневажлива) назва того, що названо твірним іменником’ (демінутивне СЗ/демінутивно-експресивне СЗ) та ‘назва тварини, мотивована твірним іменником’.

Слід додати, що найпродуктивнішою мовою цього аспекту дослідження є українська, насамперед через те, що в ній реалізується найбільша кількість похідних-іменників – 250.

Дані, наведені вище, продемонстровано в Таблиці 2.4:

Таблиця 2.4

СЗ іменників у трьох мовах

№	СЗ іменників	Мови				
		укр.	англ.		нім.	
		ходити	to go	to walk	zu gehen	zu spazieren
1	‘опредметнена дія, названа твірним дієсловом’ + відіменникові складні іменники із з’єднувальним СЗ (<i>nomina actionis</i>)	+	+	+	+	+
2	‘особа як виконавець певної дії, названої твірним дієсловом’ (<i>nomina agentis</i>)	+	+	+	+	+
3	‘місце дії, названої твірним дієсловом’ + відіменникові складні іменники із з’єднувальним СЗ (<i>nomina loci</i>)	+	-	+	+	+
4	‘назва особи за родом діяльності, названої твірним іменником’ (<i>nomina actors</i>)	+	+	+	+	-

Продовження Табл. 2.4

1	2	3	4	5	6	7
5	‘предмет (машина, знаряддя, пристрій), за допомогою якого виконується дія, названа твірним дієсловом’ + відіменникові складні іменники із з’єднувальним СЗ (<i>nomina instrumenti</i>)	+	+	-	+	+
6	‘об’єкт або результат дії, названої твірним дієсловом’ + відіменникові складні іменники із з’єднувальним СЗ (<i>nomina patientis</i>)	+	+	-	+	-
7	‘зменшувальна і/або зменшувально-пестлива (зменшувально-зневажлива) назва того, що названо твірним іменником’	+	-	-	-	-
8	‘назва тварини, мотивована твірним іменником’	+	-	-	-	-

2.1.3 Словотвірні значення прикметників і дієприкметників та способи і засоби їхнього вираження

Прикметники українського СГ із вершиною *ходити* посідають II місце за кількісним показником: 140 лексеми зазначеного типу в досліджуваному матеріалі. Щодо англійської та німецької мов, то їхня кількість складає всього лише 16 (*to go* – 9, *to walk* – 7), та 20 відповідно, тому вони знаходяться на III місці. Варто зазначити, що прикметників з вершиною *zu spazieren* виявлено не було.

З-поміж 13 СЗ (табл. 2.1.3), які репрезентовані у словотвірних структурах похідних прикметників у складі зіставляваних СГ, лише 1 СЗ (7,7 %) є спільним для похідних чотирьох вершин: *ходити*, *to go*, *to walk*, *zu gehen*, а саме ‘такий, що має властивості того, що названо твірним дієсловом’:

- укр. *обхідний, обхідчастий, обхідчатий, обходжений, перехідний, вхіджений, перехідний, переходжений, підхідний, похідний, розхідний, переходовий*;

- англ. *outwalked, duckwalked, moonwalked, sleepwalked, spacewalked, cakewalked, racewalked, going, foregoing, stop-and-go*;

- нім. *gehend* ‘такий, який йде’, *richtiggehend* «*regelrecht, richtig*» [97] ‘такий, який йде правильно, точно (про годинник)’, *ausgehend* ‘такий, що закінчується’, *tiefgehend* «*den Kern, die [geistige] Grundlage, Basis von etwas betreffend [und deshalb von entscheidender, einschneidender Bedeutung]*» [97] ‘такий, що є основою чогось’, *weitgehend* «*umfangreich (was Erstreckung, Geltung o. Ä. betrifft)*» [97] ‘такий, що йде наступний’, *eingehend* «*an entsprechender Stelle ankommend, eintreffend*» [97] ‘такий, що надходить’.

Можна сказати, що кількість похідних із цим СЗ майже однакова в українській та англійській мовах – 12 і 10 відповідно, тобто це значення є продуктивним для обох СГ із вершинами *ходити, to go* і *to walk*. Проте інша ситуація з німецькою мовою, а саме те, що кількість похідних майже в 2 рази менша – 6 одиниць.

2 СЗ (15,4 %) реалізовано в межах трьох дієслів зіставляваних мов – *ходити, to go* та *zu gehen*. Це такі значення як:

1) ‘призначений для виконання дії, яка прямо або опосередковано названа опорною основою й уточнюється в першій основі’:

- укр. *суднохідний, теплохідний, газохідний, гірничопрохідницький, димохідний, болотохідний, льодохідний, морехідний, пісохідний, рибохідний, самохідний, стопохідний, стравохідний, тракторохідний* та ін.;

- англ. *ocean-going* (of a ship) «*designed to cross oceans*» [98] ‘призначений для перетину океану’;

- нім. *seegehend* «*seetüchtig*» [97] ‘морехідний’.

2) ‘ознака, що показує властивість особи’:

- укр. *відхідливий, доходжаний, обхідливий, обходливий, обхідливий*;

- англ. *go-getting* «energetic, determined to be successful, and able to deal with new or difficult situations easily» [96] ‘енергійна, успішна людина, здатна легко боротися із складними ситуаціями’, *touch-and-go* «If you say that something is touch and go, you mean that you are uncertain whether it will happen or succeed» [101] ‘те, що підлягає сумнівам’, *happy-go-lucky* «someone who is happy-go-lucky enjoys life and does not worry about the future» [101] ‘щаслива людина, яка насолоджується життям’;

- нім. *gehbehindert* «eine Gehbehinderung habend» [97] ‘такий, хто не може ходити’.

Аналізуючи два вищеназваних значення, висновок такий, що у першому випадку СЗ для англійської та німецької мов не є продуктивним, адже кількість похідних складає тільки 1 дериват, на відміну від української мови, де їхня кількість налічує 17. У другому випадку кількість дериватів однакова для української та англійської мов – 5, тому це СЗ є продуктивним, на відміну від німецької, де кількість дериватів – 1.

Було також проаналізовано спільні СЗ для української та німецької мов, а саме:

1) ‘такий, що має властивості того, що названо твірним іменником’:

- укр. *безвихідний, безвідхідний, вихідний, відхідний, відхідниковий, вхідний, неперехідний, невідходящий, невідхожий, непохідний* та ін.;

- нім. *gehfähig* «sich in der Lage befindend zu gehen» [97] ‘ходячий’;

2) ‘такий, що має властивості того, що названо твірним іменником’:

- укр. *важко-прохідний, високопрохідний, легкопрохідний, легкохідний, малоходжений, однопрохідний, тупоходий, бистрохідний, власне-перехідний, короткохідний* та ін.;

- нім. *gutgehend* «hohe Gewinne erzielend; rentabel» [97] ‘прибутковий’, *weitestgehend* «äußerst, denkbar weitgehend» [97] ‘максимально можливий’;

3) ‘схильний до дії, названої твірним дієсловом’:

- укр. *вхожий, заходячий, захожий, перехожий, підхожий, походжалий, приходящий, проходжалий* та ін.;

- нім. *angehend* «in Ausbildung stehend; künftig» [97] ‘такий, що подає надію’, *nachgehend* «(besonders im Rahmen von Sozialarbeit) als sozialpädagogische, medizinische o. ä. Maßnahme nachträglich erfolgend» [97] ‘соціально-освітня, медична або аналогічна міра, що проводиться згодом’, *eingehend* «in allen Einzelheiten; sorgfältig und ins Einzelne gehend; ausführlich» [97] ‘у всіх деталях; уважний і детальний; докладний’, *darüber hinausgehend* «weiter gehend» [97] ‘додатковий’;

4) ‘такий, що передує у часі тому, що названо словом’:

- укр. *передвихідний*, *передзахідний*, *передпохідний*;

- нім. *vorhergehend* ‘попередній’, *vorangehend* «früher als etwas anderes geschehen, sich ereignet habend» [97] ‘попередній’; *vorausgehend* «früher als etwas anderes geschehen, sich ereignet habend» [97] ‘попередній’.

Проаналізувавши спільні СЗ похідних прикметників української та німецької мов, можна прийти до висновку, що найпродуктивнішим СЗ для української мови є ‘такий, що має властивості того, що названо твірним іменником’, де кількість дериватів – 35, а для німецької: ‘схильний до дії, названої твірним дієсловом’, де кількість похідних прикметників – 4.

Нижче наводиться Таблиця 2.5, яка ілюструє спільні значення тих чи інших мов:

Таблиця 5

Спільні СЗ прикметників мов

№	Спільні СЗ прикметників	Мови				
		укр.	англ.		нім.	
		ходити	to go	to walk	zu gehen	zu spazieren
1	‘такий, що має властивості того, що названо твірним дієсловом’	+	+	+	+	-
2	‘призначений для виконання дії, яка прямо або опосередковано названа опорною основою й уточнюється в першій основі’	+	+	-	+	-

Продовження Табл. 2.5

1	2	3	4	5	6	7
3	‘ознака, що показує властивість особи’	+	+	-	+	-
4	‘такий, що має властивості того, що названо твірним іменником’	+	-	-	+	-
5	‘такий, що має властивості того, що названо твірним іменником’	+	-	-	+	-
6	‘схильний до дії, названої твірним дієсловом’	+	-	-	+	-
7	‘такий, що передує у часі тому, що названо словом’	+	-	-	+	-

Наступні СЗ, які були проаналізовані – це специфічні СЗ української мови:

1) ‘такий, що стосується місцезнаходження’: *західноукраїнський, західний, південно-західний, південно-східний, північно-західний, північно-східний, призахідний, прозахідний, східний, східно-африканський, сходовий* та ін.;

2) ‘такий, що рівною мірою стосується до предметів, названих твірними іменниками’: *паротеплохідний, сходово-ліфтовий, самохідно-артилерійський, транспортно-пішохідний, стравохідно-кишковий, , прихода-видатковий;*

3) ‘такий, що має властивість, що не є спільною із твірним словом’: *приходний, підходящий, розхожий, дохідний, доходний;*

4) ‘такий, що має у великій кількості те, що назване твірним іменником’: *багатоходовий, багатохідний;*

5) ‘такий, що має властивість, названої твірними прислівником та іменником’: *всюдихідний.*

Ці 5 значень були розставлені в порядку спадання, тому бачимо (табл.2.1.3), що найпродуктивнішим є перше значення, де кількість дериватів складає 13, а в останньому – лише 1.

Єдине специфічне значення для англійської мови представлене таким чином: ‘придатний для того, що названо твірним дієсловом’: *walkable* «(of an area or route) suitable or safe for walking» [98] ‘придатний або безпечний для прогулянок’. В плані відмінних СЗ в англійській мові, СГ не є продуктивним.

Щодо специфічних СЗ німецької мови, то це – ‘такий, що пов’язаний з часом’: *durchgehend* «ohne zeitliche Unterbrechung» [97] ‘без часової перерви’, *vorübergehend* «nur zeitweilig, nur eine gewisse Zeit dauernd; momentan» [97] ‘тимчасово, тільки на певний час’, *umgehend* «sofort, so schnell wie möglich, ohne jede Verzögerung erfolgend» [97] ‘негайний, якомога швидкий, без зволікання’. В порівнянні з кількістю дериватів в інших СЗ, де кількість похідних коливається від 1 до 6, це СЗ є відносно продуктивним.

В ході аналізу похідних прикметників трьох мов, можна зробити висновок, що специфіка номінативного простору чотирьох СГ обумовлена багатьма факторами, серед яких найбільш значущими є наступні: своєрідність способів словотворення і словотвірної семантики, її яскраво виражена ідіоматичність і, як наслідок, різний склад похідних лексичних одиниць.[8, с. 171]

В цілому можна констатувати, що порівняльний аналіз номінативного простору СГ прикметників української, англійської та німецької мов дозволив виявити специфічні особливості в лексико-семантичному освоєнні дійсності. [8, с. 171].

2.1.4 Словотвірні значення прислівників та способи і засоби їхнього вираження

Як вважає Н. К. Ахмедова, прислівник є пізньою частиною мови, тобто процес його формування відбувався пізніше ніж інших частин мови, і він формується і по сьогоднішній день. Можна сказати, що ця частина мови ще зберігає сліди від тих частин мови, від яких вона утворилася. Саме цим викликаний їхній різновид з різними лексико-семантичними відтінками і граматичними функціями [7, с. 7-8].

Як вважає А. Р. Джалалова нові прислівники з'являються на базі змінюваних частин мови, тобто адвербіалізація відбувається шляхом ізоляції відмінкової форми від системи відмінювання і її «окостеніння». Вони утворюються не приєднанням особливих прислівникових суфіксів, а завдяки вживанню окремих їхніх форм поза парадигмою відмінювання, для позначення

різних ознак і властивостей дієслова, тобто обставин, в яких відбувається дія [26, с. 10].

У зіставлюваних мовах велика частина прислівників в семантичному і морфологічному відношенні тісно пов'язані з прикметниками, від яких вони утворюються. На думку Н. К. Ахмедової [7], більшість прислівників, що походять від цієї частини мови, утворюються саме від якісних прикметників (називають ознаку, властиву предмету більшою або меншою мірою), наприклад: *безвихідний* – *безвихідно*, *дохідливий* – *дохідливо*, *західний* – *західно*.

З-поміж зіставлюваних українського, англійського та німецького СГ прислівники реалізовано тільки у складі українського та німецького СГ, де вони посідають останнє місце за кількісним показником.

Причини, що зумовлюють відсутність похідних прислівників в англійській мові, є те, що прикметники, від яких могли б утворитися прислівники, походять від дієслів: *happy-go-lucky*, *go-getting*, *duckwalked*.

Отже, у досліджуваному матеріалі репрезентовано 18 прислівників української мови та 2 прислівника німецької. У словотвірних структурах аналізованих прислівників реалізовано 5 СЗ – 1 з яких є спільним для обох мов (табл. 2.1.4): ‘поєднання значення твірного прикметника із значенням прислівника як частини’:

- укр. *безвихідно*, *безвідходно*, *дохідливо*, *обхідно*, *східчасто*, *по-похідному*;
- нім. – *durchgehends* «ohne räumliche Unterbrechung» [97] ‘суцільно’, «ohne zeitliche Unterbrechung» [97] ‘безперервно’, *dahingehend* «entsprechend, dies beinhaltend» [97] ‘належним чином’.

Специфічні СЗ української мови:

- 1) ‘спосіб руху’: *мимохідь*, *мимоходом*, *обхідцями*, *переходом*, *походя*, *прихідцями*, *проходом*, *самохідь*, *ходкою*;
- 2) ‘вигідність дії’: *сходно*;
- 3) ‘кратність дії’: *щовихідного*;
- 4) ‘місцеросташування’: *навзаході*.

У порівнянні з дериватами інших частин мов в українському та німецькому СГ, прислівники займають останнє місце за кількістю.

Найбільш продуктивним значенням українського СГ є ‘спосіб руху’, адже недарма об’єктом дослідження було СГ із вершиною *ходити*, що означає рух.

Дані СЗ прислівників проілюстровано в Таблиці 2.6:

Таблиця 2.6:

СЗ прислівників

№	СЗ прислівників	Мови				
		укр.	англ.		нім.	
		ходити	to go	to walk	zu gehen	zu spazieren
1	‘поєднання значення твірного прикметника із значенням прислівника як частини’	+	-	-	+	-
2	‘спосіб руху’	+	-	-	-	-
3	‘вигідність дії’	+	-	-	-	-
4	‘кратність дії’	+	-	-	-	-
5	‘місцеросташування’	+	-	-	-	-

Висновки до 2 розділу

Аналізуючи СГ із вершинами *ходити* в українській, *to go*, *to walk* в англійській та *zu gehen*, *zu spazieren* в німецькій мовах за структурою та семантикою, можна зробити певні висновки.

По-перше, за кількісним складом деривати української мови переважають над кількістю дериватів в англійській та німецькій мовах – 530 (63,9%), 145 (17,4%) і 155 (18,7%) відповідно. Така різниця спричинена насамперед більшою різноманітністю словотвірних способів утворення дериватів в українській мові.

По-друге, іменники складають найбільшу групу серед інших частин мови одночасно в українській та англійській – майже половину: укр. – 47,2 %, англ. –

46,9%, на відміну від німецької, де найбільшою групою є дієслова – 94 (або 60,6%). Це єдина спільна характеристика в кількісному аспекті для української та англійської мов.

Говорячи про спільні ознаки між англійською та німецькою мовами, то можна сказати, що в них майже однаковий відсоток кількості похідних прикметників – 11% та 12,9% відповідно. До того ж в обох мовах відсоток похідних прикметників займає третє місце по кількості серед інших частин мови.

Щодо інших частин мови, то в українській мові друге місце займають прикметники – 140 (або 26,4%), на третьому – дієслова: 122 (або 23%). Останнє місце посідають прислівники – 18 (або 3,4%). В англійській мові друге місце займають дієслова – 61 (або 42,1%) і третє – прикметники: 16 (або 11%). В німецькій мові друге місце посідають іменники – 39 (або 25,2%) і на четвертому – прислівники – 2 одиниці (або 1,3%).

По-третє, класифікуючи СЗ похідних кожної частини мови, найбільшою різноманітністю виділяються дієслова – всього 142 СЗ. СЗ дієслів поділяються на три основних: просторові, часові та спеціально-результативні. Щодо дієслів в англійській та німецькій мовах, великою кількістю – 41 та 58 відповідно – відзначаються спеціально-результативні значення, адже усі похідні дієслова в англійській мові утворюються за допомогою постдієслівних компонентів, кожна з яких додає нового відтінку у значенні, а в німецькій – за допомогою префіксів.

Отже, зіставляючи СГ обох мов, ми прийшли до висновку, що українська мова, у порівнянні з англійською та німецькою, є більш багатого на похідні, 2 останніх мови – на словотвірні значення.

РОЗДІЛ 3

ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З КОМПОНЕНТОМ НА ПОЗНАЧЕННЯ РУХУ *ХОДИТИ, ІТИ* В УКРАЇНСЬКІЙ, *TO GO, TO WALK* В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА *ZU GEHEN*, В НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ

Фразеологічні звороти, які аналізуються у даній роботі, було відібрано за допомогою суцільної вибірки зі словників: The Free Dictionary by Farlex – англійського фразеологічного словника з інтернет-ресурсу, фразеологічних словників української мови під ред. В. О. Винника та Л. С. Паламарчук та німецького інтернет-ресурсу «Redensarten Index» [100], [92], [93], [99].

Для аналізу були відібрані фразеологічні звороти з компонентом на позначення руху *ходити, іти* в українській, *to go* в англійській та *zu gehen* в німецькій мовах.

Усього було проаналізовано близько 390 фразеологічних зворотів з компонентом руху *ходити, іти, to go* та *zu gehen* – 127 зворотів українською, 145 англійською та 118 німецькою мовами.

Дослідження виявило, що за структурно-семантичною класифікацією В. В. Виноградова ці фразеологічні звороти можна розподілити на фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності та фразеологічні сполучення.

Проаналізувавши 127 фразеологізмів української мови із вершинами *ходити, йти* за цією класифікацією, були встановлені такі кількісні дані (див. Табл. 3.1):

1) фразеологічні зрощення – 51 одиниця (або 40,2%): *на головах ходити* «дуже бешкетувати», «чинити безладдя»; *ходити по миру* «просити милостиню»; *ходити з темними очима* «бути неосвіченим, неграмотним»; *ходити манівцями* «діяти неправильно»; *ходити довкола* «не торкатися суті якоїсь справи»; *ходити навшпиньки* «побоюючись кого-небудь, лестити, догоджати»; *ходити нижче трави* «підкорятися чийсь волі, бути покірним»; *ходити півнем* «триматися поважно, гордовито»; *ходити під Богом* «не знати,

що трапиться у житті»; *ходити під вусом* «бути дорослим (про хлопця)»; *ходити по лезу ножа* «здійснювати небезпечну справу дуже вправно»; *ходити кругом* «не доводити до суті справи»; *зіходити на пси* «зводитися нінащо»; *іти манівцями* «блукати»; *іти в небо* «умирати»; *іти з торбами* «просити милостиню» та інші;

2) фразеологічні єдності – 68 одиниць або (53,5%): *далеко ходити* «підкреслення переваги над кимось»; *по п'ятах ходити* «невідступно стежити за кимось»; *під стіл пішки ходити* «бути малою дитиною»; *у ярмі ходити* «тяжко працювати»; *ходити важкою (тяжкою)* «бути вагітною»; *ходити голим* «бідно одягатися, бути бідним»; *ходити босим* «бідно одягатися, бути бідним»; *ходити по різних стежках* «мати неоднакові інтереси»; *іти однією стежкою* «мати однакові інтереси»; *ходити по руках* «бути у користуванні то одного, то іншого»; *ходити у передовиках* «давати високі показники у роботі»; *ходити у середняках* «не давати високі показники у роботі»; *ходити лихим робом* «діяти несправедливо»; *ходити чистим робом* «діяти справедливо»; *обходити десятою вулицею* «обминати»; *приходити до себе* «опанувати себе»; *на холостому ходу* «безрезультатно»; *у ходу* «широко використовуватися»; *все ходором пішло* «затряслося, затремтіло»; *іди здоров* «форма прощання з побажанням здоров'я»; *йти на повідку* «діяти за чисеюсь вказівкою»; *йти пробоем* «силою проникати»; *йти манівцями* «блукати»; *іти в діло* «знаходити застосування»; *іти в заклад* «сперечатися на гроші»; *іти війною* «агресивно нападати»; *іти в народ* «вести просвітительську діяльність»; *іти в хід* «використовуватися»; *іти до вінця* «одружуватися»; *іти до рук* «хто-небудь легко дістаю щось»; *іти з димом* «горіти, пропадати»; *іти колесом* «різко змінюватися»; *іти курсом* «бути послідовником когось»; *іти на жертву* «поступатися своїм інтересам»; *іти назустріч* «підтримувати, допомагати»; *іти на руку* «бути вигідним, корисним»; *іти слідом* «робити що-небудь так, як хтось»; *іти у відкриту* «нічого не таїти»; *іти попереду* «очолювати»; *іти з глибини душі* «відзначатися щирістю»; *іти прахом* «руйнуватися» та інші;

3) фразеологічні сполучення – 8 одиниць (або 6,3%): *пiти на жебри* «просити милостиню»; *у неславі ходити* «мати погану репутацію»; *ходити за плугом* «обробляти землю»; *доходить до абсурду* «нерозумно, безглуздо діяти»; *своїм ходом* «пішки, або з участю живої сили»; *з ходу* «рухаючись, без зупинки», «відразу, не задумуючись»; *на повному ходу* «на великій швидкості»; *на ходу* «не відриваючись від якоїсь справи», «одночасно з іншими діями»; *іти ва-банк* «діяти, ризикуючи всім»; *іти на все* «не зважати на перешкоди».

Можна зробити висновок, що в українській мові із вершинами *ходити* та *іти* переважають фразеологічні єдності, тобто семантично неподільні фразеологізми, цілісні значення яких мотивовані значенням компонентів, а найменшу кількість становлять фразеологічні сполучення, кількість яких не переважає 8. Таким чином, фразеологізми із вершинами *ходити* та *іти* в українській мові частіше виражають непряме лексичне значення.

У ході кількісного аналізу 145 фразеологізмів англійської мови із вершиною *to go* були встановлені такі дані:

1) фразеологічні зрощення – 56 одиниць (або 38,6%): *go suck a lemon* «піти геть у грубій формі»; *go tell that to Sweeney!* «не вірити, гадати, що це смішно»; *go tell that to marines!* «не вірити, гадати, що це смішно»; *a light bulb goes on in (one's) head* «промайнула геніальна ідея»; *be touch-and-go* «бути схильним до змін»; *go up the spout* «бути зіпсованим, не працювати»; *don't even go there* «не згадувати конкретну особу»; *go along way* «досягнути значного успіху»; *go (all) around the houses* «не торкатися суті якоїсь справи»; *go at (one) hammer and tongs* «агресивно протистояти»; *go at each other tooth and nail* «люто змагатися один з одним»; *go at something like a boy killing snakes* «енергійно робити»; *go back on (one's) word* «відмовитися щось робити»; *go back to the salt mines* «повернутися до роботи»; *go bananas over (something)* «виразити захоплення»; *go belly up* «померти»; *go blooeу* «вийти з ладу»; *go down a bomb* «мати значний успіх»; *go down a/the road* «виконувати роботу особливим чином»; *go down in flames* «програти у значній мірі»; *go down like a lead balloon* «бути провалом»; *go down the line* «переходити із рук в руки»; *go down the tubes*

«провалитися»; *go down like nine pins* «піддатися якісь хвороби»; *go Dutch* «поділити чек на всіх»; *go figure* «вираження несподіванки»; *go for (the) gold* «намагатися досягти найкращого результату»; *go for a song* «бути проданим за дуже низькою ціною» та інші;

2) фразеологічні єдності – 34 одиниці або (23,4%): *Sunday-go-to-meeting clothes* «найкращий одяг, той який можна одягнути на недільну службу»; *go into free fall* «відчути неконтрольоване зниження»; *go along for the ride* «брати участь у певній діяльності, не граючи активної чи центральної ролі в процесі»; *boldly go where no man has gone before* «робити те, що ніхто раніше не робив»; *go with the crowd* «робити те, що роблять інші»; *go (one's) (own) gait* «слідувати своїм інтересам»; *go (out) wilding* «жахливо себе поводити»; *go against the flow* «йти наперекір»; *go cap in hand (to someone)* «просити милостиню» та інші;

3) фразеологічні сполучення – 55 одиниць (або 38%): *all dressed up with nowhere to go* «бути готовим до події, яка тільки була відмінена»; *all systems are go* «все готове для виконання»; *as (things) go* «у порівнянні до звичайного»; *at one go* «за однієї спроби»; *be a go* «бути здійсненим»; *be on the go* «бути на ходу»; *be raring to go* «бути готовим до дій»; *go on record* «сказати щось публічно»; *go on the scrounge (for something)* «почати просити щось, не маючи наміру робити нічого в обмін»; *go on the warpath* «бути готовим битися за щось»; *go on the razzle* «йти на вечірку»; *can't go on* «не мати бажання щось продовжувати»; *come and go* «приходити і раптово зникати»; *from the get-go* «із самого початку»; *get the go-ahead* «отримати дозвіл»; *go back to basics* «повернутися до початкової стадії»; *git-go* «початкова стадія»; *go (as) red as a beetroot* «почервоніти як буряк»; *go a bit far* «робити надмірно»; *go about (one's) business* «продовжувати займатися своїм ділом»; *go a tok* «поводитися божевільно»; *go away empty-handed* «піти з нічим» та інші.

В англійській мові найбільше зафіксовано фразеологічних зрощень, які є абсолютно неподільними і мають переносне значення, та фразеологічні

сполучення, до складу яких входять слова з вільним і фразеологічно зв'язаним прямим значенням, про що свідчить кількісний аналіз.

В ході аналізу виразів німецької мови, були встановлені такі кількісні дані:

1) фразеологічні зрощення – 39 одиниць (або 33%): *Gassi gehen* «вигулювати собаку», *ins Ohr gehen* «легко запам'ятовуватися (про мелодію)», *Karpores gehen* «померти», *ins Auge gehen* «погано закінчуватися», *stempeln gehen* «бути безробітним», *ins Tuch gehen* «стати багатим», *flöten gehen* «загубитися» *ums Ganze gehen* «бути дуже важливим», *auf die 17 gehen* «іти в ванну», *in den Arsch gehen* «зламати», *aus dem Leim gehen* «ламати (дружбу)», *in die Falle gehen* «бути обманутим», *über Stag gehen* «розвернути вітрило (проти вітру)», *in die Binsen gehen* «бути провалом», *auf die Rolle gehen* «піти на вечірку», *auf die Piste gehen* «піти святкувати», *ins Aschgraue gehen* «дуже далеко зайти», *Hasenjagd gehen* «фліртувати з жінкою із ціллю статевого контакту», *auf die Palme gehen* «розізлитися», *in die Wicken gehen* «піти не так, провал», *auf Bauernfang gehen* «дурити невміло», *auf den Strich gehen* «займатися проституцією», *in die Höhe gehen* «розізлитися», *um den Pudding gehen* «прогулятися трохи», *auf die Pirsch gehen* «фліртувати з жінкою із ціллю статевого контакту», *die Wellen gehen hoch* «сильно хвилюватися», *in Sack und Asche gehen* «покаятись», *einen schnorcheln gehen* «іти пити алкоголь», *den Jordan runter gehen* «померти», *ins Land gehen / ziehen* «час вийшов», *sich an die Wolle gehen* «сперечатися» та ін.;

2) фразеологічні єдності – 40 одиниць (або 34%): *in sich gehen* «подумати, роздумувати», *ins Geld gehen* «бути дуже багатим», *von Bord gehen* «залишити свою посаду; припинити його трудові відносини», *zu Bruch gehen* «зазнати невдачі», *vor Anker gehen* «осісти», *zur Sache gehen* «говорити конкретно», *zur Neige gehen* «закінчитися», *ins Wasser gehen* «вчинити самогубство у воді», *in die Knie gehen* «здатися», *in die Luft gehen* «вибухнути», *über Bord gehen* «загубитися», *durchs Feuer gehen* «пройти через поганий досвід», *vor die Hunde gehen* «загинути», *wie auf Eiern gehen* «бути невпевненим», *nach dem Mond gehen* «(про годинник) йти не точно», *von der*

Fahne gehen «піти геть», *die Wogen gehen hoch* «сильно хвилюватися», *auf die Knochen gehen* «займатися важкою фізичною працею», *über Leichen gehen* «бути жорстоким», *an die Substanz gehen* «бути виснаженим», *den letzten Weg gehen* «померти», *an Krücken gehen* «мати погані економічні/фінансові перспективи», *auf Tauchstation gehen* «ховатися», *in die Grütze gehen* «бути зруйнованим», *jemandem ums Maul gehen* «лестити», *auf Nummer sicher gehen* «бути впевненим», *zum Teufel sein / gehen* «помирати», *durch die Maschen gehen* «втікти», *auf die Barrikaden gehen* «боротися», *auf jemandes Konto gehen* «бути відповідальним за щось» та ін.;

3) фразеологічні сполучення – 39 одиниць (або 33%): *am Stock gehen* «спираючись на палку йти», *aufs Ganze gehen* «піти на все», *in Deckung gehen* «сховатися від небезпеки», *ins Kintopp gehen* «іти в кіно», *seiner Wege gehen* «іти своїм шляхом в житті», *in Scherben gehen* «розвалитися, померти», *eigene Wege gehen* «знайти своє рішення», *auf Sauftour gehen* «пити алкоголь в різних закладах», *in Stücke gehen* «розвалитися», *einen saufen gehen* «піти випити», *in die Batze gehen* «піти в басейн», *in die Vollen gehen* «робити щось на повну», *an die Nerven gehen* «діяти на нерви», *in Führung gehen* «бути попереду на змаганнях», *mit der Masse gehen* «притримуватися тієї ж думки, що і більшість людей», *auf Brautschau gehen* «шукати дружину», *in Erfüllung gehen* «здійснитися», *bergab gehen* «погіршуватися», *(wieder) bergauf gehen* «покращитися», *in die Brüche gehen* «розвалитися», *von Hand zu Hand gehen* «передавати з рук в руки», *von Mund zu Mund gehen* «передавати з уст в уста», *Lass es dir gut gehen!* «Нехай з тобою все буде добре!», *jemandem ins Garn gehen* «помилитися», *auf die Straße gehen* «взяти участь в мітингу», *in Ordnung gehen / sein* «бути в порядку» та ін.

На основі аналізу виразів німецької мови можна зробити висновок, що в основному усі вирази рівною мірою виражають усі три значення, про що свідчить відсотковий показник – 33%, 34% та 33%.

Аналіз дозволяє зробити висновки щодо трьох мов загалом. За статистичним аналізом виявлено, що відсоткове співвідношення усіх трьох видів фразеологізмів – різне: фразеологічні зрощення (укр. – 40,2%, англ. –

38,6%, нім. – 33%), фразеологічні єдності (укр. – 53,5%, англ. – 23,4%, нім. – 34%) та фразеологічні сполучення (укр. – 6,3%, англ. – 38%, нім. – 33%).

Тому можна сказати, що фразеологізми із вершиною *руху* мають переносне значення в українській мові у більшості випадків, на відміну від англійської, де вони здебільшого несуть або тільки пряме, або тільки переносне значення, та німецької, де усі значення продемонстровані в рівній мірі.

Таблиця 3.1

Структурно-семантична класифікація фразеологізмів із компонентом руху <i>ходити</i> , <i>іти</i> , <i>to go</i> та <i>zu gehen</i>	Кількість ФО із компонентом руху <i>ходити</i> , <i>іти</i> , <i>to go</i> та <i>zu gehen</i> в		
	українській мові	англійській мові	німецькій мові
Фразеологічні зрощення	51 (40,2%)	56 (38,6%)	39 (33%)
Фразеологічні єдності	68 (53,5%)	34 (23,4%)	40 (34%)
Фразеологічні сполучення	8 (6,3%)	55 (38%)	29 (33%)

Також було проаналізовано ФО за класифікацією, яка заснована на відповідності синтаксичних функцій ФО і частин мови, якими вони можуть бути заміщені. Виділяються такі типи ФО:

1) іменні ФО: укр. *ходячий мрець*, *ходяча газета*; англ. *touch-and-go*. У реченні вони виконують функції підмета або присудка, або будь-якого іншого другорядного члена речення;

2) дієслівні ФО: укр. *іти в небуття*, *іти в ногу*; англ. *go along for the ride*; нім. *zur Sache gehen* «говорити конкретно». У реченні вони виконують роль присудка; у сполученні з іншими словами можуть узгоджуватися, керувати і бути залежними;

3) прислівникові чи адвербіальні фразеологізми: укр. *на ходу*; англ. *at one go*. Вони, подібно прислівникам, характеризують якість дії і виконують у реченні роль обставин;

4) вигуківі ФО: укр. *Іди з миром!*; англ. *Don't even go there!*; нім. *Lass es dir gut gehen!* 'Нехай з тобою все буде добре!'. Подібно вигукам, такі ФО виражають волевиявлення, почуття, виступаючи як окремі речення.

У результаті аналізу ФО української мови, можна навести такі кількісні дані (див. Табл.3.2):

1) іменні ФО – 4 одиниці (або 3,2%): *ходячий мрець* «дуже худа людина»; *ходяча газета* «всезнайка»; *ходяча енциклопедія* «всезнайка»; *ходи і виходи* «найменші дрібниці, деталі»;

2) дієслівні ФО – 109 одиниць (або 85,8%): *не давати ходу* «позбавляти кого-небудь можливості проявити себе»; *ловити на ходу* «сприймати все швидко»; *не сходяться кінцями* «прибутки не збігаються з видатками»; *походеньки справляти* «ходити невідомо де»; *проходу не давати* «надокучати»; *за отамана ходити* «скеровувати дії інших»; *коло смерті ходити* «бути під загрозою загибелі»; *вітер у кишенях ходить* «не мати грошей»; *ходити по муках* «мати тяжкі випробування у житті»; *аж ребра ходять* «бути худим»; *аж ребра дрижать* «бути худим»; *іти на повідку* «діяти за чієюсь вказівкою»; *іти у далеку дорогу* «вмирати»; *іти в небуття* «помирати»; *іти в ногу* «узгоджувати свої дії», «рівнятися на когось»; *іти в одній упряжці* «спільно діяти»; *іти в непам'ять* «забуватися»; *іти пробоєм* «силою проникати»; *іти манівцями* «блукати»; *іти навпомацки* «робити щось не маючи точних знань»; *іти на все* «не зважати на перешкоди»; *іти назустріч смерті* «бути готовим померти за щось» і так далі;

3) прислівникові ФО – 7 одиниць (або 5,5%): *з ходу* «рухаючись, без зупинки»; *на повному ходу* «на великій швидкості», «з великим навантаженням», «добре налагоджений, організований»; *на ходу* «не відриваючись від якоїсь справи, одночасно з іншими діями»; *на холостому ходу* «безрезультатно»; *у ходу* «широко використовуватися»; *і ходу* «кинутися тікати»; *на повний хід* «успішно»;

4) вигуківі ФО – 7 одиниць (або 5,5%): *Ходи здоров!* «вживається на відповідь при прощанні»; *Іди здоров!* «форма прощання із побажанням

здоров'я»; *Йди з миром!* «форма прощання із побажанням спокою, злагоди»; *Йди геть на всі чотири вітри!* «уживається для вираження зла, обурення»; *Йди до чорта (до дідька, до біса, під три чорти, до лиха)!* «вживається для вираження зла, обурення»; *Йди з Богом!* «форма прощання з побажанням благополуччя, щастя»; *Йди та знай!* «наперед невідомо, що буде».

Аналізуючи ФО англійської мови за цією класифікацією, ми дійшли до наступних висновків (див. Табл.3.2):

1) іменні ФО – 5 одиниць (або 3,5%): *be a go* «бути здійсненим»; *touch-and-go* «схильний до змін»; *git-go* «початкова стадія»; *first go* «перша спроба»; *Sunday-go-to-meeting clothes* «найкращий одяг, той який можна одягнути на недільну службу»;

2) дієслівні ФО – 130 одиниць (або 89,6%): *a light bulb goes on in (one's) head* «промайнула геніальна ідея»; *all dressed up with nowhere to go* «бути готовим до події, яка тільки була відмінена»; *all systems are go* «все готове для виконання»; *as (things) go* «у порівнянні до звичайного»; *go into free fall* «відчути неконтрольоване зниження»; *go along for the ride* «брати участь у певній діяльності, не граючи активної чи центральної ролі в процесі»; *go on record* «сказати щось публічно»; *go on the scrounge (for something)* «почати просити щось, не маючи наміру робити нічого в обмін»; *go on the warpath* «бути готовим битися за щось»; *go on the razzle* «йти на вечірку»; *go up the spout* «бути зіпсованим, не працювати»; *boldly go where no man has gone before* «робити те, що ніхто раніше не робив»; *can't go on* «не мати бажання щось продовжувати»; *come and go* «приходити і раптово зникати»; *go (as) red as a beetroot* «почервоніти як буряк»; *go (one's) (own) gait* «слідувати своїм інтересам»; *go (out) wilding* «жахливо себе поводити»; *go a bit far* «робити надмірно»; *go along way* «досягнути значного успіху»; *go about (one's) business* «продовжувати займатися своїм ділом»; *go against the flow* «йти наперекір» та інші;

3) прислівникові ФО – 4 одиниці (або 2,8%): *at one go* «за однієї спроби»; *on the go* «на ходу»; *from the get-go* «із самого початку»; *from (the) git-go* «із самого початку»;

4) вигуківі ФО – 6 одиниць (або 4,1%): *Go suck a lemon!* «Іди геть (у грубій формі)»; *Go tell that to Sweeney!* «Не вірю!»; *Go tell that to marines!* «Це не смішно, не вірю!»; *Don't even go there!* «І не думай!»; *Go chase yourself!* «Йди не надокучай!»; *Go fly a kite!* «Іди геть!».

Проаналізувавши фразеологізми німецької мови, були виявлені тільки 2 групи: дієслівні та вигуківі (див. Табл.3.2):

1) дієслівні ФО – 117 одиниць (або 99,2%): *ins Wasser gehen* «вчинити самогубство у воді», *in die Knie gehen* «здатися», *in die Luft gehen* «вибухнути», *über Bord gehen* «загубитися», *durchs Feuer gehen* «пройти через поганий досвід», *vor die Hunde gehen* «загинути», *wie auf Eiern gehen* «бути невпевненим», *nach dem Mond gehen* «(про годинник) йти не точно», *von der Fahne gehen* «піти геть», *die Wogen gehen hoch* «сильно хвилюватися», *auf die Knochen gehen* «займатися важкою фізичною працею», *vor Anker gehen* «осісти», *zur Sache gehen* «говорити конкретно», *zur Neige gehen* «закінчитися», *ins Wasser gehen* «вчинити самогубство у воді», *in die Knie gehen* «здатися», *in die Luft gehen* «вибухнути», *über Bord gehen* «загубитися», *durchs Feuer gehen* «пройти через поганий досвід», *vor die Hunde gehen* «загинути», *wie auf Eiern gehen* «бути невпевненим», *nach dem Mond gehen* «(про годинник) йти не точно», *von der Fahne gehen* «піти геть», *die Wogen gehen hoch* «сильно хвилюватися», та ін.;

2) вигуківі ФО – 1 одиниця (або 0,8%): *Lass es dir gut gehen!* «Нехай з тобою все буде добре!».

Таблиця 3.2

Відповідності синтаксичних функцій ФО і частин мови	Кількість ФО із компонентом руху <i>ходити, іти, to go</i> та <i>zu gehen</i> в		
	українській мові	англійській мові	німецькій мові
Іменні ФО	4 (3,2%)	5 (3,5%)	-
Дієслівні ФО	109 (85,8%)	130 (89,6%)	117 (92,2%)
Прислівникові ФО	7 (5,5%)	4 (2,8%)	-
Вигуківі ФО	7 (5,5%)	6 (4,1%)	1 (0,8%)

Проаналізувавши ФО за даною класифікацією, можна виділити здебільшого спільні риси, адже беручи до уваги відсоткові результати, то вони майже збігаються. Спостерігається найбільша кількість дієслівних ФО. Причиною такого результату є те, що у роботі аналізуються саме дієслова та їхні похідні. Прислівникові та вигуківі ФО мають приблизно однаковий кількісний показник.

Висновки до розділу 3

Аналізуючи фразеологізми трьох мов, можна зробити висновок, що в українській мові із вершинами *ходити* та *йти* переважають фразеологічні єдності, тобто семантично неподільні фразеологізми, цілісне значення яких вмотивовані значенням компонентів, а найменшу кількість становлять фразеологічні сполучення, кількість яких не переважає 8. Таким чином, фразеологізми із вершинами *ходити* та *йти* в українській мові частіше виражають непряме лексичне значення.

В англійській мові найбільше зафіксовано фразеологічних зрощень, які є абсолютно неподільними і мають переносне значення, та фразеологічні сполучення, до складу яких входять слова з вільним і фразеологічно зв'язаним прямим значенням, про що свідчить кількісний аналіз.

Під час аналізу ФО німецької мови було виявлено, що вони організовуються усіма трьома видами класифікації, про що свідчить відсотковий показник – 33%, 34% та 33%.

Комплексний аналіз дозволяє зробити висновки щодо трьох мов загалом. За статистичним аналізом виявлено, що відсоткове співвідношення усіх трьох видів фразеологізмів – різне: фразеологічні зрощення (укр. – 40,2%, англ. – 38,6%, нім. – 33%), фразеологічні єдності (укр. – 53,5%, англ. – 23,4%, нім. – 34%) та фразеологічні сполучення (укр. – 6,3%, англ. – 38%, нім. – 33%).

Проаналізувавши ФО за другою класифікацією, можна виділити здебільшого спільні риси в українській та англійській мовах, адже беручи до

уваги відсоткові результати, то вони майже збігаються, на відміну від німецької мови, де переважає тільки 1 група ФО – дієслівні. Відповідно, спостерігається найбільша кількість дієслівних ФО в усіх трьох мовах. Причиною такого результату є те, що у роботі аналізуються саме дієслова та їхні похідні. Прислівникові та вигуківі ФО мають приблизно однаковий кількісний показник знову ж таки в українській та англійській мовах. Щодо німецької мови, то другою групою є вигуківі ФО, де кількість виразів дорівнює одному.

ВИСНОВКИ

Теоретико-методологічна концепція курсової роботи ґрунтується на працях вітчизняних та зарубіжних лінгвістів: І. І. Ковалика, О. М. Тихонова, О. А. Земської, О. С. Кубрякової, С. М. Єнікєєвої, Є. А. Карпіловської, Н. Ф. Клименко, L. Bauer, R. E. Beard, T. Berg, L. Feldman та ін., які присвячували свої дослідження вивченню СГ.

У магістерській роботі використовується *основоцентричний підхід* до аналізу словотвірних гнізд, який ґрунтується на використанні твірної основи як засобу виявлення типології лексичної деривації, набуває зараз першочергового значення і передбачає встановлення адекватної йому комплексної одиниці класифікації.

Найбільш загальною основоцентричною комплексною системою утворювальною одиницею є словотвірне гніздо. В ході аналізу, було з'ясовано, що словотвірне гніздо – це сукупність слів, об'єднаних спільним коренем, які походять від слова-вершини, тобто непохідної основи. Дослідження в межах СГ дає змогу комплексно і повно простежувати: ієрархію зв'язків між членами гнізда; семантичні зв'язки між спільнокореновими словами; способи організації внутрішньої структури похідних слів.

СГ складається із словотвірних ланцюжків – рядів однокоренових слів, що об'єднуються такими відношеннями, як словотвірна похідність. Це означає, що кожне подальше слово цього СЛ формально та семантично інтерпретується з попереднього.

Сукупність словотвірних парадигм, деривати яких містять спільну кореневу морфему, упорядковані за ступенем деривації, формують СГ. Воно має чітко визначену будову, і кожний його елемент (слово) займає в ньому місце, яке передбачено мовною системою і закріплено нормою.

Серед дослідників фразеологічних одиниць не існує єдиного визначення поняття «фразеологічна одиниця». Науковці пропонують близько 20 визначень. Серед багатьох ознак фразеологічних одиниць можна виділити найзагальніші: семантична цілісність або семантична нерозкладність фразеологічної одиниці,

метафоричність, нарізна оформленість, відтворюваність, наявність не менше двох повнозначних слів та ін. Багатозначність є ще однією ознакою, яка також притаманна ФО, незважаючи на те, що декілька видів фразеологізмів мають одне визначення.

Тому вчені розглядають фразеологічну одиницю як самостійну мовну одиницю з багатьма ознаками, що відрізняють її від інших мовних рівнів. Водночас ФО тісно пов'язана із рівнем слів та речень.

Відповідно до точок зору науковців В. В. Виноградова, М. М. Шанського та інших науковців ФО поділяються на фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення та фразеологічні вирази. Поза трьома групами фразеологізмів, виділених акад. В. В. Виноградовим, залишилися народні прислів'я, приказки, примовки, крилаті вислови, термінологічні словосполучення

Беручи за основу класифікацію В. В. Виноградова, М. М. Шанський виділяв «...четвертий клас – фразеологічні вирази, до яких належать стійкі в своєму складі і вживанні фразеологічні звороти, які не тільки є семантично подільними, але й складаються цілком із слів з вільним значенням».

Класифікація Б. О. Ларіна [48] показує етапи розвитку і перебудови первісних вихідних словосполучень. С. Г. Гаврин здійснив спробу систематизації стійких (фразеологічних) сполук у функціональному аспекті.

А. В. Кунін за типом переосмислення значення виразу поділяв фразеологізми на фразеологізми-порівняння, фразеологізми-метафори, фразеологізми-метонімії.

Аналізуючи СГ із вершинами *ходити* в українській, *to go, to walk* в англійській та *zu gehen, zu spazieren* в німецькій мовах за структурою та семантикою, можна зробити певні висновки.

По-перше, за кількісним складом деривати української мови переважають над кількістю дериватів в англійській та німецькій мовах – 530 (63,9%), 145 (17,4%) і 155 (18,7%) відповідно. Така різниця спричинена насамперед більшою різноманітністю словотвірних способів утворення дериватів в українській мові.

По-друге, іменники складають найбільшу групу серед інших частин мови одночасно в українській та англійській – майже половину: укр. – 47,2 %, англ. – 46,9%, на відміну від німецької, де найбільшою групою є дієслова – 94 (або 60,6%). Це єдина спільна характеристика в кількісному аспекті для української та англійської мов.

Говорячи про спільні ознаки між англійською та німецькою мовами, то можна сказати, що в них майже однаковий відсоток кількості похідних прикметників – 11% та 12,9% відповідно. До того ж в обох мовах відсоток похідних прикметників займає третє місце по кількості серед інших частин мови.

Щодо інших частин мови, то в українській мові друге місце займають прикметники – 140 (або 26,4%), на третьому – дієслова: 122 (або 23%). Останнє місце посідають прислівники – 18 (або 3,4%). В англійській мові друге місце займають дієслова – 61 (або 42,1%) і третє – прикметники: 16 (або 11%). В німецькій мові друге місце посідають іменники – 39 (або 25,2%) і на четвертому – прислівники – 2 одиниці (або 1,3%).

По-третє, класифікуючи СЗ похідних кожної частини мови, найбільшою різноманітністю виділяються дієслова – всього 142 СЗ. СЗ дієслів поділяються на три основних: просторові, часові та спеціально-результативні. Щодо дієслів в англійській та німецькій мовах, великою кількістю – 41 та 58 відповідно – відзначаються спеціально-результативні значення, адже усі похідні дієслова в англійській мові утворюються за допомогою постдієслівних компонентів, кожна з яких додає нового відтінку у значенні, а в німецькій – за допомогою префіксів.

Отже, зіставляючи СГ обох мов, ми прийшли до висновку, що українська мова, у порівнянні з англійською та німецькою, є більш багатого на похідні, 2 останніх мови – на словотвірні значення.

Аналізуючи фразеологізми трьох мов, можна зробити висновок, що в українській мові із вершинами *ходити* та *іти* переважають фразеологічні єдності, тобто семантично неподільні фразеологізми, цілісне значення яких

вмотивовані значенням компонентів, а найменшу кількість становлять фразеологічні сполучення, кількість яких не переважає 8. Таким чином, фразеологізми із вершинами *ходити* та *йти* в українській мові частіше виражають непряме лексичне значення.

В англійській мові найбільше зафіксовано фразеологічних зрощень, які є абсолютно неподільними і мають переносне значення, та фразеологічні сполучення, до складу яких входять слова з вільним і фразеологічно зв'язаним прямим значенням, про що свідчить кількісний аналіз.

Під час аналізу ФО німецької мови було виявлено, що вони організовуються усіма трьома видами класифікації, про що свідчить відсотковий показник – 33%, 34% та 33%.

Комплексний аналіз дозволяє зробити висновки щодо трьох мов загалом. За статистичним аналізом виявлено, що відсоткове співвідношення усіх трьох видів фразеологізмів – різне: фразеологічні зрощення (укр. – 40,2%, англ. – 38,6%, нім. – 33%), фразеологічні єдності (укр. – 53,5%, англ. – 23,4%, нім. – 34%) та фразеологічні сполучення (укр. – 6,3%, англ. – 38%, нім. – 33%).

Проаналізувавши ФО за другою класифікацією, можна виділити здебільшого спільні риси в українській та англійській мовах, адже беручи до уваги відсоткові результати, то вони майже збігаються, на відміну від німецької мови, де переважає тільки 1 група ФО – дієслівні. Відповідно, спостерігається найбільша кількість дієслівних ФО в усіх трьох мовах. Причиною такого результату є те, що у роботі аналізуються саме дієслова та їхні похідні. Прислівникові та вигуківі ФО мають приблизно однаковий кількісний показник знову ж таки в українській та англійській мовах. Щодо німецької мови, то другою групою є вигуківі ФО, де кількість виразів дорівнює одному.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абросимова Л. С. Истоки и основные принципы когнитивной дериватологии : Вестник Томского государственного университета, 2011. № 351 (октябрь). С. 7–13.
2. Авксентьев Л. Г. Сучасна українська мова. Фразеологія. Харків, 1983. 137 с.
3. Аликаева Г. В. Гнёзда со связанными корнями в английском языке : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: 10.02.04 М., 1980. 22 с.
4. Арнольд И. В. Лексикология английского языка. М. : Высш. шк., 1959. 351с.
5. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык : [учебник для вузов] 4-е изд., испр. и доп. Москва : Флинта, 2002. 384 с
6. Артюх С. Основы наукових досліджень : [підручник] : Українська інженерно-педагогічна академія. Х. : УІПА, 2006. 277 с.
7. Ахмедова Н. К. Семантико-грамматическая характеристика наречия в таджикском и английском языках: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. Наук:10.02.20. 2009. 24 с
8. Ачаева М С. Номинативное пространство словообразовательных гнезд параметрических прилагательных в русском и английском языках: дис. канд. філ. наук: 10.02.01. Казань, 2012. 200 с.
9. Бабкін А. М. Русская фразеология, ее развитие и лексикографическая разработка. Л., 1968. 262 с.
10. Білоусова Т. Основы наукових досліджень : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Кам'янець-Подільський, 2004. 120 с.
11. Бурлакова В. В. Основы структуры словосочетания в современном английском языке. Ленинград : Издательство Ленинградского университета, 1975. 565 с.
12. Валюх З. О. Словотвірна парадигматика іменника в українській мові : монографія. К. Полтава : АСМІ, 2005. 356 с.

13. Васильченко В. М. Мотивація і словотвірне вираження відносних прикметників в історії української мови (відіменникові деривати) : дис. кандидата філол. наук : 10.02.01. 2000. 219 с.

14. Венжинович Н. Ф. Особливості реалізації національно-культурної специфіки фразеологізмів (на матеріалі української, російської та англійської мов) : Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія. Соціальні комунікації. Ужгород : Говерла, 2011. Вип. 24. С. 67–72.

15. Виноградов В. В. Избранные труды: Лексикология и лексикография : М. : Наука, 1977. 308 с.

16. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови : К. : Університетське видавництво «Пульсари», 2004. 398 с.

17. Врабель Т. Т. Словотворча прагматика у сучасній англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04 “Германські мови” Донецьк, 2005. с.93

18. Гаврин С. Г. Фразеология современного русского языка (В аспекте теории отображения). Пермь, 1974. 269 с.

19. Гірняк С. П. Структурно-семантична організація словотворчих гнізд з базовими дієсловами мовлення в українській мові XIX–XX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Донецьк, 1999. 23 с.

20. Городенська К. Г. Реалізація семантичного потенціалу дієслів у синтаксичних дериватах : К. : Наук. думка, 1983. С. 102–113.

21. Гороть Є. І. Лексикографічна концепція англо-українського семантико словотвірного словника : Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Філологічні науки. Мовознавство. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. № 3, Ч. 2. С. 197–200.

22. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова: Морфеміка. Словотвір. Морфонологія К. : Вища школа, 1999. 207 с.

23. Грещук В. В. Внесок Івана Ковалика в українське і слов'янське мовознавство Вісник Прикарпатського національного університету імені

Василя Стефаника. Філологія. Івано-Франківськ : Вид.-дизайн. від. ЦІТ, 2007. – Вип. XV – XVIII. С. 3–11.

24. Грещук В. В. Український відприкметниковий словотвір : Івано-Франківськ : Плай, 1995. 208 с.

25. Денисова С. П. Лінгвістика на зламі наукових парадигм : від Фердинанда де Соссюра до Ноама Хомського : Вісник 197 Київського національного лінгвістичного університету. Серія : Філологія. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2013. Т. 16, № 1. С. 42–49.

26. Джалалова А. Р. Сопоставительный анализ наречия в лезгинском и английском языках: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук: 10.02.20. Махачкала, 2012. 18 с.

27. Дияк О. В. Структурно-семантична організація словотвірних гнізд із коренями на позначення металів: дис. кандидата філол. наук: 10.02.01. К., 2006. с. 251.

28. Єнікєєва С. М. Динамічна синхронія словотвірного гнізда (на матеріалі англійської мови). *Гуманітарний вісник*. 2007. Т. II, № 11. С. 329–334.

29. Єнікєєва С. М. Система словотвору сучасної англійської мови: синергетичний аспект (на матеріалі новоутворень кінця XX – початку XXI століть) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2011. 32 с.

30. Єнікєєва С. М. Системність і розвиток словотвору сучасної англійської мови : моногр. Запоріжжя, 2006. с. 302.

31. Жуков В. П. Русская фразеология : учебное пособие [для студентов филологических специальностей университетов, аспирантов и преподавателей]. М. : Высшая школа, 2006. 408 с.

32. Земская Е. А. О комплексных единицах системы синхронного словообразования : Актуальные проблемы русского словообразования : тезисы докладов и краткие сообщения III Республ. науч. конф. 21 – 23 сентября 1978. Ташкент, 1978. С. 29–35.

33. Казак М. Ю. Интегративная теория словообразовательного гнезда: грамматическое моделирование; квантитативные аспекты; потенциал; прогнозирование: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філ. наук: 10.02.01. Белгород, 2004. 40 с.

34. Клименко Н. Ф. Словотвірне гніздо. К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. с. 573.

35. Ковалик І. І. Про семізацію і семемізацію у словотвірному гнізді кореня зелен- в українській мові. Українське мовознавство. 1983. Вип. II. с. 50–60.

36. Колесова А. О. Словотвір в англійській мові : історична ретроспектива. Запоріжжя: Вид-во ЗНУ, 2009. № 34. с. 217–221.

37. Колоїз Ж. В. Неузואальне словотворення : Кривий Ріг : НПП Астерікс, 2015. 156 с.

38. Колоїз Ж. В. Різні типи словотворення : Кривий Ріг : НПП Астерікс, 2010. 234 с.

39. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підруч. [для студ. філол. спец. вищ. закл. освіти]. К.: Академія, 1999. с. 288.

40. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства: підруч. [для студ. філол. спец. вищ. навч. закл.]. К.: ВЦ “Академія”, 2006. с. 424 – (Серія: «Альма-матер»).

41. Кубрякова Е. С. Словообразование. Общее языкознание. Внутренняя структура языка / отв. ред. Б. А. Серебренников. М.: Наука, 1972. с. 344–391.

42. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений. Семантика производного слова : [4–е изд.]. М. : ЛКИ, 2011. 208 с.

43. Кузнецова А. И. Смысловые отношения и их исторические изменения в лексико-семантической группе глаголов движения русского языка : Автореф. дис. канд. филол. наук. М., 1963.

44. Кузнецова В. О. Система семантических и словообразовательных отношений в сфере омонимии (на материале английских суффиксальных прилагательных и существительных): автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. Наук: 10.02.04. Ленинград, 1978. с. 25.

45. Кузнецова О. А. Типологические особенности отыменных словообразовательных гнезд (на материале современного английского языка). Словообразование и его место в курсе обучения иностранному языку: [ежегодный межвуз. темат. сб. / отв. ред.: Л. В. Банкевич, С. А. Беляева, П. М. Карашук]. Владивосток: Дальневосточный гос. ун-т, 1983. Вып. 11. с. 58–64.

46. Кунин А. В. Английская фразеология. М., 1990. 276 с.

47. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка: [учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз.]. М.: Высш. шк., Дубна: Изд. Центр «Феникс», 1996. 381 с.

48. Ларін Б. О. Фразеологія та лексикографія. К. : Наукова думка, 1989. 307 с.

49. Лесюк М. П. Дослідження словотвору на рівні словотвірних гнізд. *Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*. Філологія. Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2007. Вип. XV–XVIII. с. 212–216.

50. Лесюк М. П. Словообразовательные гнезда корней со значением движения в современном украинском языке: Автореф. дис. канд. филол. наук. К., 1982.

51. Мартинова Л. Б. Словотвірний потенціал слів тематичної групи “рослини” в українській та російській мовах : Система і структура східнослов’янських мов : [зб. наук. праць]. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 1998. С. 191–198.

52. Мартинова Л. Б. Словотворчий потенціал однинних іменників у сучасній українській мові : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01. Одеський нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. О., 2004. 180 с

53. Мацумото Д. Психология и культура : [пер. с англ. Голубевой О. и др.]. [3-е междунар. изд.] СПб. [и др.] : прайм–ЕВРОЗНАК, 2002. 416 с. (Серия : Психологическая энциклопедия).

54. Микитин О.Д. Структурно-семантична типологія словотвірних парадигм іменників у сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття

наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» . Івано-Франківськ, 1998. 20 с.

55. Мокиєнко В. М. Славянская фразеология- М.: 1989. 98 с.

56. Олексенко В. П. Словотвірні категорії іменника : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : 10.02.01 “Українська мова”. НАН України, Ін-т укр. мови. К., 2002. 36 с.

57. Орлова Т. М. Семантична структура та лінгвостилістичні можливості назв руху в сучасній українській мові. Запоріжжя, 1999.

58. Петрович Ю. В. Когнитивные основы образования новых фразовых глаголов в современном английском языке: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук: 10.02.04. Калининград, 2004. с. 26.

59. Пономаренко В. Д. Дериваційний потенціал прикметників білий - чорний у сучасній українській мові : Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Філологія. 2004. № 627, Вип. 40. С. 21–24.

60. Пославська Н. М. Структура і семантика словотвірних парадигм дієслів із семою руйнування об'єкта : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова”. Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ, 2006. 20 с.

61. Пушанко Т. П. Дієслова переміщення в українській та російській мовах : Республіканська наукова конференція з питань російсько-українських мовних зв'язків. Луганськ, 1964.

62. Сегін Л. В. Структурно-семантична типологія словотвірних парадигм дієслів динамічної просторової локалізованості в українській та польській мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство». Донецьк, 2003. 20 с.

63. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля, 2006. – 716 с.

64. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови К., 1973. 759 с.

65. Сопоставительная грамматика русского и украинского языков: [кол. монография]. [отв. ред. Н. Г. Озерова]. К.: Наук. думка, 2003. с. 536.

66. Стишов О. А. Нові словотвірні гнізда з онімами в ролі вершин у сучасних українській і російській мовах : Ономастика і апелятиви : [зб. наук. праць]. Дніпропетровськ: ДНУ, 2007. Вип. 30. с. 161–167.

67. Стишов О. А. Словотвірні гнізда з ключовими словами сучасної доби в українській і російській мовах : Проблеми зіставної семантики : [зб. наук. ст.]. К.: Вид. центр КНЛУ, 2007. Вип. 8. с. 109–114.

68. Стишов О. А. Словотвірні гнізда з вершинами-аббревіатурами в сучасних українській і російській мовах : Мова, культура й освіта в сучасному світі : [зб. наук. праць до 90-річчя доктора філол. наук, професора Романовського О. К.]. К.: Вид. центр КНЛУ, 2008. с. 95–100.

69. Тихонов А. Н. Семантические проблемы словообразовательного гнезда. Русский язык: вопросы его истории и современного состояния: Виноградовские чтения I-VIII. Отв. ред. Н. Ю. Шведова. М.: Наука, 1978. –С. 118-120.

70. Фатхутдинова В. Г. Словообразовательные подсистемы русского языка в ментально-культурном аспекте : Славянские языки и культуры в современном мире: Междунар. науч. симпозиум : труды и матер., (Москва, 24–26 март. 2009 г.). МГУ им. М. В. Ломоносова. М. : МАКС Пресс, 2009. с. 134–135.

71. Федурко М. Ю. Морфологія відіменникового словотворення в сучасній українській мові: дис.доктора філол. наук: 10.02.01.К., 2005. с. 373.

72. Фразеологія : знакові величини : навч. посібн. для студентів факультетів іноземних мов. Вінниця : Нова книга, 2008. – 256 с.

73. Халилова Г. А. Сравнительно-типологический анализ словообразовательных гнезд юридической терминологии в английском и узбекском языках. Молодой ученый. 2012. № 6. с. 280–281.

74. Шанский Н. М. Фразеология современного русского языка. М. : Высш. Шк., 1985. 231 с.

75. Щигло Л. В. Парадигматичні угруповання віддієслівних похідних з категоріальним значенням активного руху в сучасній німецькій мові. *Вісник Сумського державного університету. Серія : Філологія*. 2008. № 1. с. 146–152.

76. Южченко В. Д. Народження і життя фразеологізму. К. : Рад. школа, 1988. 144 с.

77. Ярошенко Н. О. Структурно-семантичні особливості сучасних словотвірних гнізд з вершинами сажать, садити і sadzić у російській, українській і польській мовах у зіставленні з англійською мовою : дис. кандидата філол. наук : 10.02.17. Донецьк, 2006. с. 252.

78. Aikhenvald A. Y. Versatile cases. *Journal of Linguistics*. 2008. № 3. p. 565–603.

79. Bauer L. Word families. *International journal of Lexicography*. 1993. Vol. 6, №4. p. 253–279.

80. Halkiel G. Etymology and the Structure of word families. *Word*. 1954. Vol. 10, № 2/3. p. 265–275.

81. Malkiel Y. Studies in the reconstruction of Hispano-Latin word families. Berkley, Los Angeles: Univ. of California Press, 1954. p. 223

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

82. Английские фразовые глаголы: Англо-русский словарь URL: <https://engramm.su/phrasal verbs> (дата звернення: 24.03.2019).

83. Англо-український фразеологічний словник / [уклад. Баранцев К Т.]. 2-ге вид., випр. К.: Т-во «Знання», КОО, 2005. 1056 с.

84. Англо-український словник / Під ред. Є. І. Горотя та ін. Вінниця: Нова Книга, 2006. 1700 с.

85. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

86. Кореневий гніздовий словник української мови : гнізда слів з вершинами – омографічними коренями. «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана.

Київ : 2002. 908 с.

87. Словник іншомовних соціокультурних термінів. URL: <http://slovopedia.org.ua/search.php> (дата звернення : 15.02.2019).

88. Словник української мови: в 4-х тт. / За ред. Б. Грінченка. К., 1907—1909.

89. Словник української мови / Під ред. І. К. Білодіда та ін. : у 10 т. К. : Наук. думка, 1970. 7926 с.

90. Словник фразеологізмів української мови / НАН України, Ін-т укр. мови, Укр. мов.-інформ. фонд; уклад. : В. М. Білоноженко та ін. відп. ред. В. О. Винник. Київ : Наук. думка, 2003. 786 с.

91. Толковый словарь русских глаголов [Текст] : идеографическое описание. Английские эквиваленты. Синонимы. Антонимы / ред. Л. Г. Бабенко. Москва : АСТ-Пресс, 1999. 693 с. Б. ц.

92. Фразеологічний словник української мови / АН України, Ін-т укр. мови; уклад. : В. М. Білоноженко та ін., редкол. : Л. С. Паламарчук (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 1993. Кн. 1 . 1993. 528 с.

93. Фразеологічний словник української мови / АН України, Ін-т укр. мови; уклад.: В. М. Білоноженко та ін., редкол. : Л. С. Паламарчук (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 1993. Кн. 2 . 1993. с. 529-980.

94. Фразеологічний словник української мови / уклад. Білоноженко В. М. та ін. К.: Наукова думка, 1993. 788 с.

95. Фразеологічний словник української мови / уклад. Ужченко В. Д., Ужченко Д.В.К.: Освіта, 1998.224 с.

96. Cambridge Advanced Learner's Dictionary – Cambridge: Cambridge University Press, 2008. – 1699 p.

97. Duden URL: <https://www.duden.de/> (дата звернення : 03.09.2020)

98. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language / B. Cayne, D. E. Lechner, etc. (eds.). Danbury, CT : Lexicon Publications, 1993. 1149 p.

99. Redensarten-Index URL: <https://www.redensarten-index.de/suche.php> (дата

звернення : 03.09.2020)

100. The Free Dictionary by Farlex. URL :
<https://idioms.thefreedictionary.com/go> (дата звернення : 05.04.2019).

101. The Oxford English Dictionary. URL:<http://www.oxforddictionaries.com/>
(дата звернення : 24.03.2019).

ДОДАТКИ

Таблиця 2.1.1.1

Класифікація просторових значень дієслів

Словотвірні значення (СЗ)	Мова	Кількість	Відсоток %
Всього дієслів		277	100%
‘Переміщення руху горизонтально’			
Віддалення	укр.	7	2,50%
	англ.	2	0,70%
	нім.	5	1,80%
Наближення	укр.	7	2,50%
	нім.	5	1,80%
Прибуття	укр.	10	3,60%
	нім.	4	1,40%
Рух відпочаткової точки докінцевої	укр.	2	0,70%
	нім.	4	1,40%
Досягнення пункту призначення	укр.	5	1,80%
	нім.	4	1,40%
‘Переміщення у вертикальній площині’			
Рух вниз	укр.	3	1,10%
	англ.	2	0,70%
	нім.	6	2,20%
Рух вгору	укр.	5	1,80%
	нім.	5	1,80%
‘Переміщення в радіальному напрямку’			
Напрямок дії з боків до центру	укр.	4	1,40%
	нім.	2	0,70%
Напрямок дії від центру	укр.	2	0,70%
‘Переміщення відносно предмета з внутрішнімоб’ємом’			

Продовження Табл.2.1.1.1

1	2	3	4
Рух всередину	укр.	6	2,20%
	англ.	2	0,70%
	нім.	5	1,80%
Рух назовні	укр.	4	1,40%
	англ.	2	0,70%
	нім.	5	1,80%
Рух крізь об'єкт	укр.	2	0,70%
	англ.	1	0,40%
	нім.	4	1,40%
‘Переміщення відносно предмета із зовнішнім об’ємом’			
Рух навколо об'єкта	укр.	2	0,70%
	англ.	1	0,40%
	нім.	3	1,10%
Рух повз об'єкт	укр.	5	1,80%
	англ.	2	0,70%
	нім.	2	0,70%
Рух за об'єкт	укр.	1	0,40%
‘Переміщення на об’єкт із певними параметрами: зіткнення суб’єкта з об’єктом’	укр.	1	0,40%
‘Переміщення відносно площини’			
Охоплення дії всієї поверхні	укр.	3	1,10%
Відвідування місця по черзі	укр.	3	1,10%
‘За допомогою дії, названої дієсловом, переміщатися (про багатьох)’	укр.	14	5,00%
Ходити кудись із ціллю (плавання, танці)	нім.	1	0,40%
Залишити місце; піти геть	нім.	6	2,20%
Їхати безпосередньо до певної станції	нім.	1	0,40%

Продовження Табл.2.1.1.1

1	2	3	4
Ходити з кимось, супроводжувати когось і йти позаду, перед або поруч	нім.	4	1,40%
Знаходитись під чимось	нім.	1	0,40%
Пройти певний шлях у певному напрямку	нім.	1	0,40%
Піти невірним шляхом	нім.	2	0,70%
Рости, пускати коріння	нім.	2	0,70%
Іти додому	нім.	1	0,40%
Піти до когось, навідати	нім.	2	0,70%
Йти назад	нім.	1	0,40%
Йти вздовж	нім.	1	0,40%
Іти спиною вперед	нім.	1	0,40%
Піти кудись раніше, ніж хтось інший	нім.	1	0,40%
Йти гуляти	нім.	2	0,70%
Кататися	нім.	1	0,40%
Кататися верхи	нім.	1	0,40%

Таблиця 2.1.1.2

Класифікація часових значень дієслів

Словотвірні значення (СЗ)	Мова	Кількість	Відсоток %
Всього дієслів		277	100%
Кінець руху	укр.	6	2,20%
	нім.	2	0,70%
Початок руху	укр.	3	1,10%
Рух протягом певного часу'			
Рухатися час від часу	укр.	2	0,70%
Рух протягом короткого проміжку часу	укр.	9	3,20%
Рух протягом тривалого часу	укр.	1	0,40%

Продовження Табл.2.1.1.2

1	2	3	4
Подолання певної відстані	укр.	7	2,50%
Тривати без (великої) перерви	нім.	1	0,40%

Таблиця 2.1.1.3

Класифікація спеціально-результативних значень дієслів

Словотвірні значення (СЗ)	Мова	Кількість	Відсоток %
Всього дієслів		277	100%
Повністю відповідати за певними ознаками	укр.	3	1,10%
	нім.	1	0,40%
Шукаючи, виявляти	укр.	1	0,40%
	нім.	1	0,40%
Належати за народженням до певної національності	укр.	1	0,40%
	нім.	1	0,40%
Зараджувати	укр.	1	0,40%
	анг.	1	0,40%
Сативність	укр.	1	0,40%
Пейоративність	укр.	4	1,40%
В результаті дії добитися чогось	укр.	2	0,70%
Робити непридатним для користування	укр.	4	1,40%
Робити придатним для користування	укр.	5	1,80%
Відчувати стиснення у грудях, важко дихати	укр.	2	0,70%
Поправлятися після хвороби	укр.	1	0,40%

Продовження Табл.2.1.1.3

1	2	3	4
Виліковувати хворого	укр.	4	1,40%
Бути виявленим у результаті пошуків	укр.	2	0,70%
Бути в наявності	укр.	2	0,70%
Продовжувати щось робити	англ.	3	1,10%
	нім.	3	1,10%
Починати щось робити	англ.	2	0,70%
	нім.	8	2,90%
Атакувати, кидатися на когось	англ.	2	0,70%
	нім.	1	0,40%
Погоджуватися з кимось, чимось	англ.	2	0,70%
	нім.	1	0,40%
Передувати	англ.	2	0,70%
	нім.	5	1,80%
Збанкрутувати	англ.	1	0,40%
	нім.	2	0,70%
Приєднатися до когось	англ.	1	0,40%
	нім.	1	0,40%
Повернутися (на те саме місце)	англ.	1	0,40%
	нім.	1	0,40%
Зустрічатися	англ.	1	0,40%
	нім.	1	0,40%
Зростати	англ.	1	0,40%
	нім.	1	0,40%
Переглядати щось знову, повторювати	англ.	2	0,70%

Продовження Табл.2.1.1.3

1	2	3	4
Насолоджуватися, захоплюватися	англ.	2	0,70%
Повертатися, обертатися	англ.	2	0,70%
Критикувати	англ.	1	0,40%
Бути проти, не погоджуватися	англ.	1	0,40%
Зірватися (бомба), псуватися (їжа)	англ.	1	0,40%
Домагатися, хотіти щось дістати	англ.	1	0,40%
Не виконати обіцянку	англ.	1	0,40%
Захворіти	англ.	1	0,40%
Бути кращим або гіршим за когось	англ.	1	0,40%
Завершити те, що було обіцяно	англ.	1	0,40%
Бути успішним у майбутньому	англ.	1	0,40%
Слідувати, дотримуватися правил	англ.	1	0,40%
Відновити роботу над чимось	англ.	1	0,40%
Енергійно взятися за щось	англ.	1	0,40%
Добре виглядати разом	англ.	1	0,40%
Змінити на щось нове	англ.	1	0,40%
Робити щось незаплановано	англ.	1	0,40%
Легко перемогти	англ.	1	0,40%
Вкрасти	англ.	1	0,40%
Легко щось отримати	англ.	2	0,70%
Припинити виконувати обов'язок	англ.	2	0,70%
Погано поводитися з кимось	англ.	2	0,70%
Йти швидше за когось	англ.	1	0,40%
Представляти дизайнерський одяг	англ.	1	0,40%

Продовження Табл.2.1.1.3

1	2	3	4
Ходити ввісні	англ.	1	0,40%
Зловживати	англ.	1	0,40%
Скасувати рішення	англ.	1	0,40%
Репетирувати	англ.	1	0,40%
Займатися гоночним спортом	англ.	1	0,40%
Переходити дорогу в незаконному місці	англ.	1	0,40%
Відправляти (поштою)	нім.	3	1,10%
Бути висунутим, вимовленим, запропонованим кимось	нім.	1	0,40%
Мати певний (неприємний) ефект	нім.	1	0,40%
Зникати	нім.	2	0,70%
Бути розпроданим	нім.	1	0,40%
Бути використаним	нім.	1	0,40%
Взяти щось за ціль	нім.	2	0,70%
Діяти з загрозою або насильством проти когось	нім.	1	0,40%
Втручатися	нім.	2	0,70%
Зменшитися (і з часом зникнути)	нім.	2	0,70%
Послабити	нім.	1	0,40%
Помирати	нім.	8	2,90%
Братися за діло	нім.	1	0,40%
Бути витраченим	нім.	1	0,40%
Бути зрозумілим	нім.	1	0,40%
Стягуватись про тканину	нім.	1	0,40%
Загубитися	нім.	1	0,40%

Продовження Табл.2.1.1.3

1	2	3	4
Не зустрічатися	нім.	1	0,40%
Зламатися, розвалитися	нім.	2	0,70%
Помилятися	нім.	1	0,40%
Зраджувати	нім.	1	0,40%
Від (передвиборної) боротьби, змагання, кризи і т.д. виходити в позитивному ключі	нім.	1	0,40%
Перевершити	нім.	1	0,40%
Впадати в гнів	нім.	1	0,40%
Бути розсекреченим поліцією	нім.	2	0,70%
Нічого не робити	нім.	1	0,40%
Переслідувати когось, щось	нім.	1	0,40%
Перевіряти уважно	нім.	1	0,40%
Думати про когось довго	нім.	2	0,70%
Падати	нім.	1	0,40%
З'явитися на горизонті	нім.	1	0,40%
Відкритися	нім.	1	0,40%
Погіршуватися	нім.	1	0,40%
Порвати стосунки	нім.	1	0,40%
Займатися браконьєрством; перетнути кордон без дозволу	нім.	1	0,40%
Не ризикувати, робити що-небудь, якщо впевнений, що немає ніякого ризику	нім.	1	0,40%
Стати чужою власністю	нім.	1	0,40%
Бути в обігу, поширюватися від одного до іншого	нім.	1	0,40%
Зникнути за обрієм	нім.	1	0,40%

Продовження Табл.2.1.1.3

1	2	3	4
Тонути	нім.	2	0,70%
Заблукати; зникнути без сліду	нім.	1	0,40%
Бути заарештованим	нім.	1	0,40%
Відповідати на дзвінок	нім.	1	0,40%
Прогресувати	нім.	1	0,40%
Об'єднуватися, діяти разом	нім.	1	0,40%

Таблиця 2.1.2

Класифікація словотвірних значень іменників

Словотвірне значення	Мова	Кількість	Відсоток %
Всього		357	100%
Опредметнена дія	укр.	98	27,50%
	англ.	32	9,00%
	нім.	6	1,70%
Особа як виконавець певної дії, названої твірним дієсловом	укр.	34	9,50%
	англ.	16	4,50%
	нім.	6	1,70%
Місце дії, названої твірним дієсловом	укр.	22	6,20%
	англ.	11	3,10%
	нім.	4	1,10%
Назва особи за родом діяльності, названої твірним іменником	укр.	14	4,40%
	англ.	6	1,90%
	нім.	1	0,30%

Продовження Табл.2.1.2

1	2	3	4
Предмет (машина, знаряддя, пристрій)	укр.	64	17,90%
	англ.	3	0,80%
	нім.	12	3,40%
Об'єкт або результат дії	укр.	5	1,60%
	англ.	1	0,30%
	нім.	12	3,40%
Зменшувальна і/або зменшувально-пестлива (зменшувально-зневажлива) назва	укр.	9	2,80%
Назва тварини	укр.	3	0,90%

Таблиця 2.1.3

Класифікація словотвірних значень прикметників

Словотвірнезначення	Мова	Кількість	Відсоток %
Всього		176	100%
Такий, щонаєвластивості того, що названо твірним дієсловом'	укр.	12	6,80%
	англ.	10	5,70%
	нім.	6	3,40%
Призначений для виконання дії, яка прямо або опосередковано названа опорною основою й уточнюється в першій основі	укр.	17	9,70%
	англ.	1	0,60%
	нім.	1	0,60%

Продовження Табл. 2.1.3

1	2	3	4
Ознака, що показує властивість особи	укр.	5	2,80%
	англ.	5	2,80%
	нім.	1	0,60%
Такий, що має властивості того, що названо твірним іменником	укр.	35	19,90%
	нім.	1	0,60%
Такий, що стосується предметів або процесів, названих твірними прикметниками	укр.	23	13,10%
	нім.	2	1,10%
Схильний до дії, названої твірним дієсловом	укр.	18	10,20%
	нім.	4	2,30%
Такий, що передує у часі тому, що названо словом	укр.	3	1,70%
	нім.	3	1,70%
Такий, що стосується місцезнаходження	укр.	13	7,40%
Такий, що рівною мірою стосується предметів, названих твірними іменниками	укр.	6	3,40%
Такий, що має властивість, що не є Спільною із твірним словом	укр.	5	2,80%
Такий, що має у великій кількості те, що назване твірним іменником	укр.	2	1,10%
Такий, що має властивість, названою твірними прислівником та іменником	укр.	1	0,60%

Таблиця 2.1.4

Класифікація словотвірних значень прислівника

Словотвірне значення	Мова	Кількість	Відсоток %
Всього		20	100%

Продовження Табл.2.1.4

1	2	3	4
Поєднання значення твірною прикметника із значенням прислівника як частини	укр.	6	30,00%
	нім.	2	10,00%
Спосіб руху	укр.	9	45%
Вигідність дії	укр.	1	5,00%
Кратність дії	укр.	1	5,00%
Місцерозташування	укр.	1	5,00%

